

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση, Ιδιότητα του Πολίτη

**Γυναίκες Πρόσφυγες. Από τα camps στην διεκδίκηση μιας
κανονικότητας. Μελέτη περίπτωσης ενός Κέντρου Ημέρας για
γυναίκες πρόσφυγες στην Αθήνα.**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Πιτροπάκη Σόφια

Επιτροπή : Αν. Καθηγήτρια Γαζή Φωτεινή (Εφη)

Δρ. Κουτσούκου Ηλέκτρα

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Παπαδιαμαντάκη Παναγιώτα

Κόρινθος 2018

Copyright © 2015 Πιτροπάκη Σοφία

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας έκδοσης, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση των μελετών για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα των κειμένων εκφράζουν τους συγγραφείς και μόνο.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους ανθρώπους μου, που με στήριξαν όταν ήθελα να εγκαταλείψω την παρούσα μελέτη και αυτούς που με κινητοποίησαν, ώστε να συνεχίσω. Επίσης, όλες τις γυναίκες πρόσφυγες που είχα την τύχη να γνωρίσω κατά τη διαμονή τους στην Ελλάδα, εκείνες που συμμετείχαν στην ερευνητική διαδικασία και τέλος το προσωπικό του δικτύου για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες που ήταν τόσο ανοιχτό με εμένα, όσο είναι και με τους ανθρώπους που εξυπηρετεί καθημερινά.

Στις γυναίκες πρόσφυγες.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	- 5 -
ABSTRACT	- 6 -
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	- 7 -
1.1. Προσφυγικό υποκείμενο και διαμόρφωση της προσφυγικής ταυτότητας.....	- 7 -
1.2. Φεμινιστική θεωρία στην κατανόηση του προσφυγικού ζητήματος	- 13 -
1.3. Ιδεολογίες φύλου	- 16 -
1.4. Η προσέγγιση του φύλου σε καταστάσεις κρίσης.	- 18 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο	- 20 -
2.1. Το νομικό πλαίσιο προστασίας προσφύγων.....	- 20 -
2.2. Το έμφυλο ζήτημα ως προς το νομικό πλαίσιο προστασίας προσφυγικών πληθυσμών.....	- 21 -
2.3. Δικαιώματα των γυναικών προσφύγων	- 23 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο	- 26 -
3.1. Προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες πρόσφυγες.	- 26 -
3.2. Κατευθυντήριες αρχές προστασίας των γυναικών προσφύγων.....	- 30 -
3.3. Η κατάσταση των κέντρων υποδοχής στην Ελλάδα.....	- 33 -
3.4. Η ενδυνάμωση των γυναικών προσφύγων ως μέσο ένταξης.....	- 38 -
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	- 40 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο	- 40 -
4.1. Αντικείμενο και σκοπός της έρευνας.	- 40 -
4.2. Άξονες και ερευνητικά ερωτήματα.....	- 42 -
4.3. Μεθοδολογία έρευνας.....	- 44 -
4.4. Ερευνητικό εργαλείο – ημιδομημένη συνέντευξη.....	- 45 -
4.5. Το δείγμα της έρευνας.....	- 46 -
4.6. Διαδικασία συλλογής δεδομένων.....	- 47 -
4.7. Οι περιορισμοί της έρευνας.	- 47 -

4.8. Αποτελέσματα της έρευνας.....	- 49 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο	- 62 -
5.1. Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	- 62 -
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	- 66 -
Οδηγός Συνέντευξης.....	- 66 -
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	- 67 -

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί μία προσπάθεια καταγραφής των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες πρόσφυγες λόγω του φύλου τους και της επίδρασης που έχει στις ίδιες η συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα που λειτουργούν στην κοινότητα. Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιείται μελέτη περίπτωσης σε ένα Κέντρο ημέρας για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες το οποίο λειτουργεί εκπαιδευτικά προγράμματα βασισμένα στις ανάγκες των γυναικών με στόχο την ενδυνάμωση και την ένταξη τους στην χώρα υποδοχής.

Αρχικά, εξετάζονται οι απόψεις των γυναικών προσφύγων για τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν στη χώρα υποδοχής, ώστε να υπάρχει μία πληρέστερη εικόνα της κατάστασης στην οποία βρίσκονται, όταν απευθύνονται στο εν λόγω δίκτυο. Στη συνέχεια, διερευνώνται οι λόγοι που οι γυναίκες πρόσφυγες απευθύνονται στο συγκεκριμένο δίκτυο και παρακολουθούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα που πραγματοποιούνται εκεί. Τέλος, εξετάζεται η επίδραση που έχει τελικά στις ίδιες η παρουσία τους στον συγκεκριμένο χώρο και η σημαντικότητα των γνώσεων που αντλούν από εκεί.

Για την εμβάθυνση στο ανωτέρω θέμα η εργασία πραγματοποιήθηκε με την μέθοδο της ποιοτικής έρευνας, χρησιμοποιώντας ως ερευνητικό εργαλείο την ημι-δομημένη συνέντευξη. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων έδειξε ότι οι λόγοι που οι γυναίκες πρόσφυγες επιλέγουν να απευθυνθούν στο συγκεκριμένο δίκτυο σχετίζονται συχνά με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν στη χώρα υποδοχής αλλά και με τη διάθεση τους να ενταχθούν τελικά στην κοινότητα ενώ επιβεβαιώθηκε η θετική επίδραση που έχει στις ίδιες η παρουσία τους στον συγκεκριμένο Κέντρο Ημέρας και η συμμετοχή τους στα εκπαιδευτικά προγράμματα.

Λέξεις κλειδιά: Γυναίκες πρόσφυγες, εκπαιδευτικά προγράμματα, ενδυνάμωση, ένταξη

ABSTRACT

This study is an effort to capture the challenges that the female refugees are facing due to their gender. The study is also aiming at analysing the impact to the female refugees of their participation within the community. To be more specific, the study has been conducted in a refugee centre specifically for female refugees and immigrants in which educational programmes are offered tailored to their needs and with the aim to support and assist them with the induction in the host country.

At first we analyse the opinion of the female refugees on the challenges they are facing in the host country, in order to have a complete picture of their situation. Then we investigate the reasons why the female refugees are showing interest in this network and the seminars that are on offer. Finally we analyse the impact to the female refugees of attending these programmes and the importance of the knowledge they acquire.

For an in-depth analysis on the subject, this study has been performed using the method of qualitative analysis, utilising the research tool of semi structured interview. The analysis of the results has shown that the reasons that the female refugees are attracted to this network are frequently related to the challenges they face in the host country and also to their willingness to integrate in the society. It has also been confirmed that the attendance of the female refugees to the specific refugee centre and its educational programmes had positive influence to them.

Key words: Female refugees, educational programmes, strengthening, induction

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στην εξέταση του ρόλου μιας γυναικείας οργάνωσης, η οποία εκλαμβάνει τις γυναίκες πρόσφυγες ως απόλυτα ικανές να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής τους και υποστηρίζει τις δυνατότητες και τις δεξιότητες τους.

Αρχικά, λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι η γυναίκες πρόσφυγες αντιμετωπίζουν συγκεκριμένες προκλήσεις λόγω του φύλου τους κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους προς αλλά και στην χώρα υποδοχής γίνεται λόγος για τη σημαντικότητα της προσέγγισης του φύλου σε καταστάσεις κρίσης, όπως είναι αυτή της προσφυγικής. Συγκεκριμένα, για τη σπουδαιότητα οι πολιτικές που εφαρμόζονται σε θεσμικό επίπεδο να ενσωματώνουν το φύλο και τα ζητήματα έμφυλης βίας και σεξουαλικής καταπίεσης να λαμβάνονται υπόψη στην αντιμετώπιση του προσφυγικού ζητήματος. Είναι πλέον κοινώς παραδεκτό, πως προσεγγίσεις που δίνουν έντονη προτεραιότητα σε ανισότητες με βάση το φύλο μπορούν να προσφέρουν εργαλεία που βοηθούν στην ακριβέστερη κατανόηση μίας κατάστασης, και να δώσουν με τον τρόπο αυτό πιο στοχευμένες απαντήσεις ως προς τις ανάγκες των εκάστοτε πληθυσμών.

Εκτενή αναφορά γίνεται στη συνέχεια, στις δυσκολίες με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπες οι γυναίκες πρόσφυγες, στις κατευθυντήριες αρχές που έχουν ως στόχο την προστασία των γυναικών προσφύγων και στο πως αυτές εφαρμόζονται στην Ελλάδα από κρατικούς φορείς και οργανώσεις. Ακολούθως, παρατηρούμε τα κενά που υπάρχουν στην εφαρμογή τους που σε συνδυασμό με τις συνθήκες που επικρατούν στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας λειτουργούν αποδυναμωτικά για τις γυναίκες πρόσφυγες. Στο σημείο αυτό γίνεται αναφορά στη σημασία της ενδυνάμωσης των γυναικών προσφύγων και στον τρόπο που αυτή μπορεί να επιτευχθεί με στόχο την ομαλή ένταξη τους στη χώρα.

Κλείνοντας, το ερευνητικό μέρος της παρούσας μελέτης εστιάζει στην επίδραση που έχει στις γυναίκες πρόσφυγες η παρουσία τους σε μία οργάνωση που λειτουργεί από γυναίκες για γυναίκες, στην συμμετοχή τους στα εκπαιδευτικά προγράμματα που πραγματοποιούνται εκεί για να καταλήξει στη σπουδαιότητα της συνύπαρξης των γυναικών προσφύγων σε ένα ασφαλές για τις ίδιες χώρο στην κοινότητα. Χώρο που τους επιτρέπει να εξελιχθούν τόσο προσωπικά, όσο κοινωνικά και να ενδυναμωθούν.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1^ο

1.1. Προσφυγικό υποκείμενο και διαμόρφωση της προσφυγικής ταυτότητας.

Τα τελευταία χρόνια, με αποκορύφωμα το καλοκαίρι του 2015, η Ελλάδα έχει βρεθεί στο επίκεντρο μίας διεθνούς κοινωνικό-πολιτικής κατάστασης που χαρακτηρίζεται από μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών. Οι βασικές κατευθύνσεις των ανθρώπινων αυτών ροών είναι από την Αφρική και την Ασία προς την Ευρώπη, και κυρίως τις βόρειες χώρες της γηραιάς ηπείρου. Με άλλα λόγια, από τις φτωχότερες ή/και κοινωνικά πιο ασταθείς χώρες προς τις πλουσιότερες, ασφαλέστερες και πιο εύρωστες, οικονομικά και κοινωνικά, χώρες. Στις διαδρομές αυτές, η Ελλάδα, όπως και η Ιταλία, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης ως νότιο-ανατολικά και νότια σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και της εγγύτητάς τους με την Ασία και την Αφρική αντίστοιχα, αποτελούν τις πιο συνηθισμένες αναγκαστικές στάσεις. Αποτελούν δηλαδή τις χώρες υποδοχής των ροών αυτών στα εδάφη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αν και σπάνια είναι ο επιθυμητός τελικός προορισμός τους. Παρόλα ταύτα, διάφοροι διεθνείς παράγοντες, με σημαντικότερο ίσως την απροθυμία των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών να συμβάλλουν με ίσους και ουσιαστικούς όρους στη διαχείριση αυτής της κατάστασης, συντελούν στο να εγκλωβιστεί ένα μέρος των εκτοπισμένων αυτών ανθρώπων στις δύο αυτές χώρες.

Μέσα στα πλαίσια αυτής της συνθήκης, οι διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις, ένα μεγάλο μέρος του κρατικού μηχανισμού, αλλά και σημαντικό μέρος των κοινωνικών φορέων (Μ.Κ.Ο., αυτόνομες πρωτοβουλίες πολιτών, κτλ.) βρίσκονται αντιμέτωποι με την ανάγκη διαχείρισης των πληθυσμών αυτών με όρους που να εξασφαλίζουν την τήρηση του διεθνούς δικαίου και να προφυλάσσουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Όμως το διεθνές δίκαιο δεν μπορεί παρά να ορίσει ένα γενικότερο νομικό πλαίσιο, τις αδρές γραμμές και τους βασικούς πυλώνες πάνω στους οποίους θα κινηθεί η διαχείριση αυτή. Η ουσιαστική, πρακτική εφαρμογή και οι όροι της διαχείρισης είναι ζήτημα πολιτικής απόφασης και βούλησης του εκάστοτε αρμόδιου φορέα, είτε αυτός είναι ένα κράτος, είτε ένας υπερεθνικός οργανισμός όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι εξηγούνται και οι συνεχείς αλλαγές, τόσο ως προς τη νομοθεσία όσο και ως προς τους υλικούς όρους που καθορίζουν την αντιμετώπιση των ανθρώπων που εισρέουν προς την Ευρώπη.

Είναι λοιπόν απαραίτητο, έστω και σε αυτό το συνεχώς μεταλλασσόμενο πεδίο, να προσπαθήσουμε να ορίσουμε κάποιες σημαντικές έννοιες πάνω στις οποίες έχει στηριχθεί η διαχείριση αυτών των ανθρώπων. Ορίζοντας τις έννοιες αυτές θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε την πολιτική τους διάσταση, την πολυπλοκότητά τους, και σε κάποιο βαθμό τα όρια τους. Γιατί μόνο με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαμε στη συνέχεια να εστιάσουμε αποτελεσματικότερα στα συγκεκριμένα επίδικα που προκύπτουν από την πρακτική εφαρμογή στο πεδίο και την καθημερινή τριβή των ανθρώπων αυτών με τους θεσμούς της χώρας που τους υποδέχεται, εν προκειμένω της Ελλάδας.

Πρώτος σημαντικός όρος για τη διαχείριση των ανθρώπων που περνάνε τα σύνορα μίας, ή και πολλών, χωρών, αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον, είναι αυτός του πρόσφυγα, που κατά κανόνα αντιπαραβάλλεται με αυτόν του μετανάστη. Το κείμενο στο οποίο ορίζεται η έννοια του πρόσφυγα είναι η σύμβαση της Γενεύης του 1951. Σύμφωνα με το πρώτο άρθρο της σύμβασης, ως πρόσφυγας ορίζεται *«ένα άτομο που βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του ή του τόπου κατοικίας του, έχει δικαιολογημένο φόβο δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων και εξαιτίας αυτού του φόβου δίωξης αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να απολαμβάνει την προστασία αυτής της χώρας ή την επιστροφή σ' αυτήν»* (Unhcr, 2001). Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. η βασική διαφοροποίηση ανάμεσα στον πρόσφυγα και τον μετανάστη είναι ότι ο πρώτος φεύγει από τη χώρα του φοβούμενος για τη ζωή του και όχι για οικονομικούς λόγους όπως ο δεύτερος (Unhcr, 2001). Η διαφοροποίηση αυτή έχει σημαντικές συνέπειες για το ίδιο το άτομο, εφόσον θα καθορίσει αν θα έχει πρόσβαση σε μια σειρά από δικαιώματα, που του εξασφαλίζει η ιδιότητα του πρόσφυγα, και στα οποία δεν έχουν πρόσβαση οι μετανάστες. Σημαντικότερο ίσως από όλα αυτά τα δικαιώματα, είναι το ίδιο το δικαίωμα παραμονής στη χώρα υποδοχής.

Ο διαχωρισμός αυτός γίνεται ιδιαίτερα πολύπλοκος, καθώς τόσο οι πρόσφυγες όσο και οι μετανάστες χρησιμοποιούν τους ίδιους δρόμους, συχνά μοιράζονται εμπειρίες, και έρχονται αντιμέτωποι με τους ίδιους κρατικούς μηχανισμούς και εκπροσώπους που θα αποφασίσουν τελικά για την κατάταξή τους, και άρα για την τύχη τους. Βλέπουμε λοιπόν πως η ταυτότητα του πρόσφυγα, στη σημερινή κατάσταση έντονης κινητικότητας πληθυσμών προς τις ανεπτυγμένες χώρες, χτίζεται πάνω στον αποκλεισμό μίας άλλης ομάδας ανθρώπων, με τους οποίους οι πρόσφυγες πολύ συχνά μοιράζονται αντίστοιχες εμπειρίες, κινδύνους, ελπίδες και όνειρα. Στην κρίσιμη στιγμή όμως, που θα καθορίσει

σε μεγάλο βαθμό την επιτυχία του σκληροτράχηλου ταξιδιού τους, θα πρέπει να διαχωριστούν από τους υπόλοιπους για να αποκτήσουν πρόσβαση στην προνομιακή αυτή θέση. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με το ότι ορισμένες εθνικότητες έχουν σχεδόν αυτόματη πρόσβαση στην ιδιότητα του πρόσφυγα, ενώ άλλες αποκλείονται αυτόματα, καθώς δεν αναγνωρίζεται ότι στη χώρα τους μπορεί να υπάρχει δικαιολογημένος φόβος δίωξης, δημιουργεί εσωτερικούς ανταγωνισμούς και αποκλεισμούς ανάμεσα στους ανθρώπους που μοιράζονται τους ίδιους χώρους υποδοχής και τις ίδιες, συχνά περιορισμένες, υπηρεσίες περιμένοντας να κριθεί το αν δικαιούνται προσφυγική ασυλία ή όχι.

Ο ίδιος διαχωρισμός όμως αναπαράγεται συχνά και στον λόγο που αρθρώνεται για τους ανθρώπους αυτούς από την τοπική κοινωνία της χώρας υποδοχής. Λόγος ο οποίος έχει άμεση επίδραση στη δημιουργία της ταυτότητας του ίδιου του πρόσφυγα ή του μετανάστη. Σχηματικά, και χωρίς να μπορούμε στα πλαίσια αυτής της εργασίας να μπούμε σε λεπτομέρειες γύρω από αυτό το ζήτημα, οι μετανάστες είναι αυτοί που, καλώς ή κακώς, μπήκαν παράνομα στη χώρα, χωρίς να το δικαιούνται, και άρα θα πρέπει να φύγουν. Οι πρόσφυγες από την άλλη, παρουσιάζονται σαν θύματα κάποιας καταστροφής, εξαιτίας της οποίας αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τον τόπο τους και να θέσουν σε κίνδυνο τη ζωή τους. Η επικράτηση της χρήσης του όρου “καταστροφή”, με τα διάφορα επίθετα που συνήθως τη συνοδεύουν, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο ο κυρίαρχος λόγος εστιάζει στις συνέπειες αυτής της καταστροφής, στο ανθρώπινο δράμα, και όχι στις αιτίες που την προκάλεσαν, έχει σαν αποτέλεσμα αυτή να γίνεται αντιληπτή σαν κάποιου είδους φυσική, σχεδόν αναπόφευκτη, καταστροφή.

Πρώτη συνέπεια αυτού είναι η αντιμετώπιση του προσφυγικού ζητήματος να γίνεται με όρους έκτακτης ανάγκης. Κάτω από το κάλυμμα της κατάστασης έκτακτης ανάγκης δικαιολογείται ο κυρίαρχος ρόλος που παίζει ο στρατός στη διαχείριση του προσφυγικού, που μαζί με τις ανθρωπιστικές Μ.Κ.Ο. αποτελούν τους δύο πυλώνες στους οποίους στηρίζεται η όλη διαχείριση. Έτσι, στις εικόνες που κατακλύζουν τον Τύπο είναι ο στρατός αυτός ο οποίος θα σπεύσει πρώτος να περισυλλέξει τους πρόσφυγες στη θάλασσα ή στις ακτές, και στη συνέχεια να τους οδηγήσει στα ειδικά διαμορφωμένα στρατόπεδα – χώρους υποδοχής. Μέσω τέτοιων εικόνων, το πέρασμα από μία ρητορική που θέλει τους πρόσφυγες θύματα που χρήζουν βοήθεια, σε μία ρητορική που τους αντιμετωπίζει σαν κίνδυνο, που βλέπει τις ροές αυτών των ανθρώπων σαν εισβολή στο εσωτερικό της χώρας, που μπορεί να την αποσταθεροποιήσουν κοινωνικά και

οικονομικά, γίνεται με σχεδόν φυσικό τρόπο. Εξαιτίας της ρητορικής αυτής τροφοδοτούνται ξενοφοβικά αισθήματα, που χτίζουν την ταυτότητα του πρόσφυγα ως του εχθρικού Άλλου, που αποτελεί απειλή για το εθνικό σώμα. Ταυτότητα που επιδρά στην τοπική κοινωνία της χώρας που τον υποδέχεται, αλλά και στον ίδιον τον πρόσφυγα, στο βαθμό που γύρω του αντιμετωπίζει καχυποψία, ή και ανοιχτά ρατσιστικές συμπεριφορές. Ως προς αυτό το σημείο, αρκεί να αναφέρουμε πως το μεγαλύτερο μέρος των προσφύγων ανά τον κόσμο τους υποδέχονται οι φτωχότερες χώρες του πλανήτη, και κυρίως οι Αφρικανικές (Unhcr, 2001). Οπότε δύσκολα θα μπορούσε να πιστέψει κανείς ότι οι πλουσιότερες χώρες του πλανήτη δεν μπορούν να αντέξουν ένα φορτίο το οποίο σηκώνουν οι φτωχότερες.

Στη συνέχεια θα σταθούμε στην άλλη όψη του νομίσματος αυτής της ρητορικής, που εκλαμβάνει τους πρόσφυγες σαν θύματα. Πάνω στη θυματοποίηση των προσφύγων χτίζεται η σχέση ανισότητας που χαρακτηρίζει συνήθως την όποια βοήθεια σε αυτούς. Πέραν της αδιαμφισβήτητης ανάγκης για βοήθεια που έχουν άνθρωποι που φτάνουν σε μία χώρα μετά από κακουχίες, συχνά σε εξαθλιωμένη κατάσταση, το ζήτημα είναι κατά πόσο η βοήθεια αυτή ανοίγει τη δυνατότητα για ενδυνάμωση και ανεξαρτητοποίηση του ατόμου, ή έχει σαν αποτέλεσμα την καθήλωση του στη θέση του θύματος. Κατά πόσο εν τέλει μέσα από αυτήν τη βοήθεια θα μπορέσει να χτιστεί η προσφυγική ταυτότητα πάνω σε μία προοπτική ξεπεράσματος των όποιων τραυμάτων, ώστε να μπορέσει να ενταχθεί με όρους ισότητας και κανονικότητας στο νέο του περιβάλλον, ή θα παραμείνει σε μία θέση κατωτερότητας, ένα παθητικό υποκείμενο που θα εξαρτάται μονίμως από την καλή θέληση και τα φιλανθρωπικά αισθήματα όσων προσφέρονται να τον βοηθήσουν (Φιλιππίδης, 2015).

Επιστρέφοντας στη χρήση το όρου «καταστροφή», όπως επισημαίνει ο Χρήστος Φιλιππίδης (2015, σ. 19), σχολιάζοντας τη διαχείριση του ναυαγίου της Lampedusa, στον νότο της Ιταλίας τον Οκτώβριο του 2013, *«η χρήση του όρου “ανθρωπιστική καταστροφή”, και το πένθος που τη συνοδεύει, προϋποθέτουν το να ξεκινήσει κανείς να αφηγείται την ιστορία από το τέλος. Και να παραμείνει εκεί.»* Προϋποθέτουν δηλαδή, όπως αναφέραμε παραπάνω, το να εκλαμβάνονται οι ροές αυτών των ανθρώπων σαν αποτέλεσμα κάποιου είδους φυσικής καταστροφής, χωρίς υπαίτιους που τους οδήγησαν σε αυτήν την κατάσταση, αλλά και οι ίδιοι σαν άνθρωποι χωρίς ιστορία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των παραπάνω είναι η δήλωση του τότε πρωθυπουργού της Ελλάδας Αντώνη Σαμαρά μετά το ναυάγιο της Lampedusa, ο οποίος, αναφερόμενος

στους χιλιάδες εκτοπισμένους που φτάνουν στην Ευρώπη με κίνδυνο τη ζωή τους, είπε: «Είναι παγιδευμένοι, δεν έχουν παρελθόν, δεν έχουν παρόν, δεν έχουν μέλλον και προοπτική, και αυτό το θεωρώ μεγάλη ανθρωπιστική καταστροφή» (Το Βήμα, 2013). Μέσα στη φράση αυτή συμπυκνώνεται μία από τις σημαντικότερες προβληματικές γύρω από τη διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος. Το ότι ο πρόσφυγας αντιμετωπίζεται σαν μία απλή βιολογική οντότητα, χωρίς προσωπική ιστορία, χωρίς παρελθόν, αλλά και χωρίς κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά δικαιώματα, χωρίς δηλαδή να φέρει την ιδιότητα του πολίτη. Έχει μειωθεί σε αυτό το οποίο ο Agamben ονομάζει «γυμνή ζωή» (Διοτίμα, 2016). Έτσι οι φυσικές τους ανάγκες φαίνονται να είναι οι μόνες τους ανάγκες, γύρω από τις οποίες περιστρέφεται η ζωή τους στη νέα αυτή συνθήκη.

Τα παραπάνω συμπληρώνονται και από ένα τρίτο χαρακτηριστικό της προσφυγικής ταυτότητας στη σύγχρονη εποχή. Ότι η προσφυγική φιγούρα περιορίζεται σε εντυπωσιακές εικόνες καταστροφής και ανθρώπινου πόνου για τα Μ.Μ.Ε., χωρίς να μπορεί η ίδια να έχει φωνή. Σύμφωνα πάλι με τον Φιλιππίδη (2015, σ. 24-25), «μέσα στη σιωπή, οι πρωταγωνιστές των καταστροφών αυτού του κόσμου υποβάλλονται σε μία βιογραφική απογύμνωση, που τους μετατρέπει σε ανώνυμες και α-ιστορικές φιγούρες, που απλώς κατοικούν κατεστραμμένα τοπία και τυποποιημένες υποδομές μαζικής σίτισης και μαζικής περίθαλψης. Φιγούρες [...] χωρίς προσωπικές ιστορίες, που το μόνο που τις ενώνει είναι το γεγονός ότι μοιράζονται, τελικά, τον ίδιο μοιραίο τρόπο να σχετίζονται με την καταστροφή».

Ανακεφαλαιώνοντας τα παραπάνω, αναδύεται το σημαντικότερο ίσως ζήτημα στη διαχείριση των προσφυγικών πληθυσμών. Η σχέση έντασης που υπάρχει από τη μία ανάμεσα σε μία διαχείριση που στηρίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα, και τρέφεται από την σύλληψη ότι η ανθρώπινη ζωή, ανεξαρτήτως άλλων χαρακτηριστικών, στην πιο γυμνή της δηλαδή μορφή, είναι «ιερή», και άρα πρέπει να προστατευτεί ως τέτοια. Η ίδια αντίληψη που θέλει τους ανθρώπους ίσους απέναντι στον νόμο, ανεξαρτήτως από έθνος, φύλο ή τάξη. Και από την άλλη στην ανάγκη του να ακουστούν και να βγουν στο προσκήνιο οι προσωπικές ιστορίες του κάθε ανθρώπου, να φροντιστούν τα τραύματά του, και όχι απλά οι βιολογικές του ανάγκες, ώστε τα άτομα να μπορέσουν να ενδυναμωθούν, να γίνουν ενεργά υποκείμενα και όχι παθητικοί δέκτες ανθρωπισμού.

Τρία παραδείγματα μπορούν να αποδώσουν σχηματικά την ένταση αυτή. Στο πρώτο έχουμε ήδη αναφερθεί, και έχει να κάνει με τον διαχωρισμό πρόσφυγα και μετανάστη. Όταν μία ομάδα ανθρώπων βρεθεί στη δικαιοδοσία ενός κράτους, και ιδίως

αν η ομάδα αυτή βρίσκεται σε κατάσταση κινδύνου, τότε οι αρμόδιοι φορείς είναι υποχρεωμένοι να της παράσχουν βοήθεια, και, για τα άτομα που το επιθυμούν, να τους εξασφαλίσουν πρόσβαση στις διαδικασίες για τη χορήγηση ασύλου. Έτσι λοιπόν, σε ένα πρώτο επίπεδο, όλοι οι άνθρωποι, ως απρόσωπη μάζα που εισέρχεται σε ένα ξένο κράτος, έχουν τα ίδια δικαιώματα, αλλά καμία προσωπική υπόσταση. Όμως όσο η προσωπική τους ιστορία αρχίζει να ξεδιπλώνεται, τόσο τα δικαιώματα αυτά περιορίζονται, ή τουλάχιστον οριοθετούνται.

Αντίστοιχα, όπως αναφέρεται στο άρθρο των Γκιωνάκη και Στυλιανίδη «*Έχουν οι πρόσφυγες ψυχή;*» (2017), οι ειδικοί που καλούνται να συνδράμουν τους πρόσφυγες, και ιδίως τις πιο ευάλωτες ομάδες ανάμεσά τους, πρέπει σε έναν πρώτο χρόνο να αναγνωρίσουν, αλλά και να πιστοποιήσουν την ευαλωτότητα τους, και άρα να τους εντάξουν σε μία ομάδα που χρίζει ειδικής διαχείρισης και έχει πρόσβαση σε ειδικά προνόμια. Η ένταξη αυτή όμως γίνεται σε μία προοπτική ξεπεράσματος αυτής της ευαλωτότητας, η οποία, αν τελικά επιτευχθεί, θα σημαίνει αυτόματα και την απώλεια των όποιων προνομίων, της όποιας ειδικής, και άρα προσωποποιημένης, διαχείρισης. Τέλος, η ένταξη αυτή αναδύεται και μέσα από τη σύγκρουση που υπάρχει ανάμεσα στη μαζική, απρόσωπη και τεχνοκρατική διαχείριση των προσφυγικών πληθυσμών από τον κρατικό μηχανισμό της εκάστοτε χώρας υποδοχής, που έχει σαν σκοπό να οριοθετήσει και να ελέγξει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο μέρος της ζωής των προσφύγων, τουλάχιστον έως ότου πιστοποιηθούν ως τέτοιοι, μειώνοντάς τους όπως είδαμε σε παθητικά υποκείμενα. Και από την άλλη, από τους τρόπους που εφευρίσκουν οι ίδιοι για να ξεγελάσουν τους θεσμούς, να άρουν τους περιορισμούς που τους επιβάλλονται, να αρθρώσουν διεκδικήσεις σπάζοντας τη σιωπή που τους περιβάλλει, να δράσουν τελικά σαν ενεργά υποκείμενα, ανακτώντας έτσι ένα μέρος από τη χαμένη τους προσωπικότητα.

1.2. Φεμινιστική θεωρία στην κατανόηση του προσφυγικού ζητήματος.

Η ανάδειξη της αντίθεσης ανάμεσα στην ανάγκη του να καθιερωθούν κάποιοι γενικοί κανόνες που θα εφαρμόζονται σε όλους τους ανθρώπους, χωρίς διακρίσεις, ενώ ταυτόχρονα να λαμβάνονται υπόψιν οι ιδιαιτερότητες του κάθε ένα και της κάθε μίας, οι συγκεκριμένες ανάγκες που μπορεί να έχουν, οι ιδιαίτερες φροντίδες που μπορεί να χρειάζονται, είναι ουσιαστική για τον τρόπο με τον οποίο χτίζεται η σχέση με τον

προσφυγικό πληθυσμό, καθώς και για τις κατευθύνσεις που παίρνει η βοήθεια προς αυτόν. Γιατί λαμβάνοντας υπόψιν τις ιδιαίτερες ανάγκες μπορούν να φανούν οι ανισότητες που υπάρχουν σε κάθε κοινωνία και σε κάθε πολιτισμό, που συχνά βρίσκονται στη ρίζα αυτών των αναγκών, και έτσι να γίνει μία προσπάθεια προς το ξεπέραςμα τους. Για παράδειγμα, είναι αδιαμφισβήτητο ότι όλοι οι πρόσφυγες θα πρέπει να έχουν δικαίωμα στη στέγαση, γιατί μόνο έτσι θα μπορέσουν να νοιώσουν ασφαλείς ψυχικά και σωματικά, το είδος της ασφάλειας που μόνο μια εστία προσφέρει, όσο πρόχειρη κι είναι αυτή. Από την άλλη, αν μία γυναίκα έχει υπάρξει θύμα έμφυλης βίας, όπως συμβαίνει συχνά στις γυναίκες πρόσφυγες, το να μοιραστεί την ίδια στέγη με άνδρες, ιδίως αν αυτοί είναι άγνωστοι, κατά πάσα πιθανότητα θα αναιρέσει το αίσθημα ασφάλειας που η εστία θα έπρεπε αρχικά να της προσφέρει. Είναι λοιπόν απαραίτητο, στη λογική του ότι όλοι οι πρόσφυγες θα πρέπει να αισθάνονται ασφαλείς, ορισμένες γυναίκες να τυγχάνουν ιδιαίτερης μεταχείρισης, όχι για να γίνουν πιο προνομιούχες, αλλά για να ισχύσει όντως η ισότητα ανάμεσα σε όλους τους πρόσφυγες.

Οι προβληματισμοί αυτοί, αν και πάντα επίκαιροι, δεν είναι καινούργιοι. Οι γυναίκες φεμινίστριες, όντας οι ίδιες θύματα έμφυλων ανισοτήτων και καταπίεσης, έχουν εδώ και αρκετές δεκαετίες αναπτύξει μία ολόκληρη συζήτηση σε σχέση με όχι και τόσο εμφανείς κοινωνικές ανισότητες, συζήτηση που μπορεί να φανεί ιδιαίτερα βοηθητική στην κατανόηση του προσφυγικού ζητήματος. Ιδίως από τη δεκαετία του 70 και μετά, διαφορετικές τάσεις του φεμινισμού επικεντρώθηκαν στο να φέρουν τις γυναικείες εμπειρίες στο προσκήνιο, να τις καταστήσουν ορατές (Fiddian-Qasmiyeh, 2014). Παρότι δεν μπορούμε να μιλήσουμε για έναν ενιαίο φεμινισμό, καθώς υπάρχουν πολλές και διαφορετικές τάσεις μέσα στη φεμινιστική θεωρία, ένα βασικό εργαλείο που συναντά κανείς σε όλες τις τάσεις, ιδιαίτερα σημαντικό στο να γίνουν ορατές οι γυναικείες εμπειρίες, αποτέλεσε η έννοια του βιώματος (Doreen, 1993). Μέσα από την εξιστόρηση προσωπικών ιστοριών και τραυμάτων, μπόρεσαν να βγουν στην επιφάνεια ανισότητες και μορφές καταπίεσης οι οποίες είτε έμεναν στην αφάνεια, είτε δεν γίνονταν αντιληπτές σαν τέτοιες.

Μεταφέροντας την εμπειρία και τη γνώση αυτή στο προσφυγικό ζήτημα, μπορούμε να δούμε ότι μέσα από την εξιστόρηση των βιωμάτων τους, οι πρόσφυγες μπορούν να αποκτήσουν φωνή, ενώ ταυτόχρονα επικοινωνώντας τις εμπειρίες τους μπορεί κανείς να συνειδητοποιήσει ορθότερα τις ανάγκες τους και άρα να συνδράμει στην κάλυψή τους. Έτσι, από ένα απρόσωπο και μαζικοποιημένο υποκείμενο που στοιβάζεται σε δομές

μαζικής βοήθειας, μπορεί ο πρόσφυγας να αποκτήσει υπόσταση σαν αυτόνομο άτομο, του οποίου το παρελθόν, η ιστορία και η φωνή έχουν σημασία. Το βήμα αυτό είναι απαραίτητο ώστε να σπάσει το μονοπώλιο των υψηλά ιστάμενων, κατά μεγάλη πλειοψηφία ανδρών, η γνώμη των οποίων είναι η μοναδική που μετράει στη λήψη αποφάσεων που σε τελική ανάλυση αφορούν πρώτα και κύρια τους ίδιους τους πρόσφυγες, γυναίκες και άνδρες (Διοτίμα, 2016).

Άλλο ένα σημαντικό εργαλείο που έχει αναπτυχθεί μέσα από τους φεμινιστικούς αγώνες και τη φεμινιστική σκέψη, είναι η θεωρία της διαθεματικότητας, χάρη στην οποία μπορεί κανείς να προσεγγίζει ευκολότερα τις πολλαπλές ταυτότητες που μπορεί να φέρει ένα άτομο, τα διαφορετικά χαρακτηριστικά που το συγκροτούν, είτε αυτά είναι έμφυλα, πολιτισμικά, ταξικά ή κοινωνικά (Διοτίμα, 2016). Οι προβληματισμοί γύρω από τη διαθεματικότητα αναπτύχθηκαν σε πρώτο χρόνο από μαύρες γυναίκες φεμινίστριες, κυρίως στις Η.Π.Α. τις δεκαετίες του 70 και του 80. Καθώς οι ίδιες ήταν ταυτόχρονα και γυναίκες και μαύρες, αφενός βίωναν μία διπλή καταπίεση, αφετέρου οι αντιστάσεις που είχαν αναπτυχθεί έως τότε απέναντι σε αυτές τις μορφές καταπίεσης δεν τις κάλυπταν. Μέσω της φεμινιστικής θεωρίας δυσκολευόντουσαν να μιλήσουν για τη φυλετική καταπίεση που βίωναν ως μαύρες, ενώ οι αντιρατσιστικές κινήσεις δεν τους κάλυπταν ως προς την έμφυλη καταπίεση που βιώνει μία γυναίκα. Αντίθετα, μέσα από τη διαθεματικότητα, μπορούν να τονιστούν οι πολλαπλές ταυτότητες που φέρει ένα υποκείμενο και να προσεγγιστούν μέσα από ένα πιο ολιστικό πρίσμα τα διαφορετικά συστήματα καταπίεσης και η μεταξύ τους διασυνδέσεις (Waves, 2017).

Γίνεται εύκολα κατανοητό ότι η εφαρμογή ενός τέτοιου αναλυτικού εργαλείου στο προσφυγικό ζήτημα μπορεί να είναι ιδιαίτερα βοηθητική, καθώς επιτρέπει να αναδειχθούν οι ιδιαίτερες ανάγκες που μπορεί να έχουν διαφορετικές κοινωνικές ομάδες μεταξύ τους, πως αυτές αλληλοδιαπλέκονται, αλλά και πως τελικά το ίδιο άτομο μπορεί να χρειάζεται ταυτόχρονα να το προσεγγίσει κανείς μέσα από δύο ή περισσότερα διαφορετικά πρίσματα έτσι ώστε να μπορέσει να ανταπεξέλθει ικανοποιητικά σε όλες του τις ανάγκες. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι πρέπει να αγνοούμε συνολικότερες κατηγορίες, όπως είναι αυτή του φύλου, στη βάση των οποίων μπορεί για παράδειγμα να αναπτυχθεί η αλληλεγγύη ανάμεσα σε άτομα που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα (Διοτίμα, 2016).

Άλλο ένα σημείο στο οποίο η φεμινιστική θεωρία μπορεί να φανεί χρήσιμη ως προς την επαφή με τον προσφυγικό πληθυσμό, το οποίο είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη θεωρία

της διαθεματικότητας, είναι στο να καταδειχθούν τα μειονεκτήματα της γενικής κατηγορίας “γυναίκα”. Όπως αναφέρει η Doreen (1993) με τη χρήση της γενικής κατηγορίας “γυναίκα” το αποτέλεσμα είναι να επικρατεί μία ουσιοκρατική αντίληψη για την έννοια της γυναίκας, η οποία αποκρύπτει όλες τις ξεχωριστές ταυτότητες που μπορεί να συγκροτούν μία γυναίκα, όπως είδαμε παραπάνω. Το ζήτημα αυτό μπορεί να φανεί πολύ σημαντικό ιδίως ως προς το διεθνές δίκαιο που εκ των πραγμάτων έχει την τάση να ομαδοποιεί τους ανθρώπους σε γενικές κατηγορίες, αδυνατώντας συχνά να ανταπεξέλθει σε κάποιες ιδιαίτερες ανάγκες των υποκειμένων.

Τέλος, άλλη μία πολύ σημαντική συμβολή της φεμινιστικής θεωρίας στη προσέγγιση του προσφυγικού ζητήματος είναι η θεώρηση ότι ζητήματα καθημερινότητας, τετριμμένες καταστάσεις, που ξεφεύγουν από τη σφαίρα αυτού που έχουμε συνηθίσει να αποκαλούμε “πολιτικό”, μπορεί να έχουν διαστάσεις που είναι βαθιά πολιτικές. Η θεώρηση αυτή συμυκνώνεται στην περίφημη φράση “το προσωπικό είναι πολιτικό”, που έγινε σημαία για μία μερίδα των φεμινιστικών κινημάτων των προηγούμενων δεκαετιών (Doreen, 1993). Μέσα από μια τέτοια αντίληψη μπορεί κανείς να προσεγγίσει μία σειρά από ζητήματα, όπως ζητήματα καθημερινής διαβίωσης, ή ζητήματα σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων μέσα από πολιτικά κριτήρια, και να τους δώσει έτσι την ανάλογη σημασία, τη στιγμή που κάποιος άλλος θα τα θεωρούσε μικροπροβλήματα τα οποία δεν χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή, και μπορούν για παράδειγμα να τα λύσουν τα ίδια τα υποκείμενα μεταξύ τους. Εντάσσοντας προβλήματα καθημερινότητας και σχέσεων σε ένα πολιτικό πλαίσιο, μπορεί να τους δώσει κανείς την κατάλληλη βαρύτητα, αλλά ταυτόχρονα, μπορούν τα ίδια τα υποκείμενα που έχουν τα προβλήματα αυτά να τα αντιληφθούν σαν σημαντικά, και άρα να σταθούν διαφορετικά, με μεγαλύτερη αποφασιστικότητα, απέναντί τους.

1.3. Ιδεολογίες φύλου.

Μέσα από τον πολύχρονο και συχνά επίπονο αγώνα των φεμινιστριών όλων των διαφορετικών τάσεων έχει γίνει εφικτό η έμφυλη βία, δηλαδή η βία κατά των γυναικών, να αναγνωριστεί σε ένα σημαντικό μέρος του πλανήτη σαν δομικό χαρακτηριστικό των κοινωνιών μας, και άρα να γίνει μέρος της δημόσιας συζήτησης για την ισότητα και τα

ανθρώπινα δικαιώματα, και σε αρκετές περιπτώσεις να αναληφθούν συγκεκριμένες δράσεις.

Μέσα από αυτούς τους αγώνες αναδείχθηκε η έννοια των ιδεολογιών φύλου, δηλαδή «πολιτισμικά συγκεκριμένες συμπεριφορές, ταυτότητες, πρότυπα και σύμβολα που συνδέονται με κοινωνικές κατασκευές της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας. Με άλλα λόγια, αναφέρονται στις κατάλληλες συμπεριφορές, στάσεις, ιδιομορφίες, κλπ. για τις γυναίκες και τους άνδρες και τις μεταξύ τους σχέσεις.» (Διοτίμα, 2016, σ.12) Είναι σαφές ότι τα πρότυπα αυτά και οι συμπεριφορές, στις ανδροκρατούμενες κοινωνίες στις οποίες ζούμε, δεν είναι χτισμένες με όρους ισότητας ανάμεσα στα δύο φύλα, αλλά αντίθετα στηρίζονται σε και στηρίζουν την καταπίεση των γυναικών από τους άνδρες. Η καταπίεση αυτή μπορεί να πάρει διαφορετικές μορφές και εντάσεις, ανάλογα με την κοινωνία, τη χρονική περίοδο, ακόμα και την κοινωνική τάξη ή άλλου είδους διαφοροποιήσεις μέσα στην ίδια κοινωνία ή χρονική περίοδο. Επίσης, οι ιδεολογίες του φύλου είναι προϊόν άσκησης βίας ανάμεσα στα δύο φύλα, είτε αυτή είναι σωματική, φυσική, είτε συναισθηματική, ιδεολογική ή άλλη.

Είναι λοιπόν μέσα από αυτή τη σχέση έντασης, ανταγωνισμού και αγώνων που έχει επιτευχθεί η απονομιμοποίηση της βίας κατά των γυναικών, και η αναγνώριση των δικαιωμάτων των γυναικών σαν βασικός πυλώνας για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το γεγονός αυτό είχε σαν αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις να γίνουν βαθιές και ουσιαστικές αλλαγές στις ηγεμονικές ιδεολογίες φύλου (Διοτίμα, 2016). Παρόλα αυτά, είναι ακόμα εμφανές ότι τα παραπάνω δεν έχουν γίνει κτήμα μεγάλου μέρους των σύγχρονων κοινωνιών, ακόμα και αυτών που θεωρούνται οι πιο ανεπτυγμένες και προοδευτικές. Έτσι βλέπουμε παντού παγκοσμίως φαινόμενα ανόδου σεξιστικών συμπεριφορών, που συνδέονται με κάθε είδους φονταμενταλισμούς. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι όσο και αν στη Δύση τα φώτα της δημοσιότητας στρέφονται προς τον ισλαμικό φονταμενταλισμό, αντίστοιχα φαινόμενα παρατηρούνται και στις δυτικές κοινωνίες, όπως με την ξεκάθαρα σεξιστική ρητορική του Τραμπ, αλλά και άλλα, λιγότερο εμφανή αλλά εξίσου σημαντικά, ίσως μάλιστα και πιο επικίνδυνα, ακριβώς επειδή δεν είναι τόσο εμφανή. Τέτοια παραδείγματα είναι η προσπάθειες απονομιμοποίησης της έκτρωσης στην Ισπανία και την Πολωνία, προσπάθειες που μπλοκαρίστηκαν χάρη στις δυναμικές κινητοποιήσεις των γυναικών, αλλά και φαινόμενα όπως οι γυναικοκτονίες σε χώρες της Λατινικής Αμερικής, ενάντια στις οποίες έχουν ξεπηδήσει σημαντικά κινήματα αντίστασης, με επίκεντρο την Αργεντινή.

Άλλος ένας κίνδυνος που συναντάται συχνά στη Δύση, ιδίως από τη στιγμή που τα ζητήματα φύλου έχουν μπει στην ατζέντα του «πολιτικώς ορθού», είναι τα ζητήματα αυτά να αντιμετωπίζονται σαν ειδικά ζητήματα που αφορούν αποκλειστικά τις γυναίκες, ενώ σπάνια θα τεθούν για παράδειγμα σε θεματικές που θεωρούνται «ανδρικές», αγνοώντας ότι τα έμφυλα ζητήματα διατρέχουν κάθετα όλες τις πτυχές της κοινωνίας μας. Ένα πολύ από παράδειγμα προέρχεται από τον χώρο της διαχείρισης του προσφυγικού, όπου πέρα από συγκεκριμένα θέματα που αφορούν άμεσα τις γυναίκες πρόσφυγες, τα υπόλοιπα ζητήματα, που θεωρούνται πιο σφαιρικά, θα συζητηθούν υπό την οπτική γωνία των ανδρών (Doreen, 1993).

Παρόλα αυτά, συγκεκριμένα για το προσφυγικό ζήτημα, δεν μπορεί κανείς παρά να αναγνωρίσει ότι, σε παγκόσμιο επίπεδο, έχουν γίνει σημαντικές αλλαγές στον τρόπο αντιμετώπισης της βίας ενάντια στις γυναίκες, χωρίς βέβαια αυτό να αποκρύπτει το γεγονός ότι τα ουσιαστικότερα βήματα δεν έχουν ακόμα γίνει. Και κυρίως πως όσο και αν έχουν ανοίξει δημόσιες συζητήσεις πάνω σε αυτά τα ζητήματα, όσο και αν έχουν γίνει αλλαγές σε επίπεδο νόμων και διατάξεων, η εφαρμογή τους στο καθημερινό πεδίο της επαφής με τις γυναίκες πρόσφυγες φαίνεται να απέχει ακόμα πολύ από το να γίνει πραγματικότητα. Το μόνο σίγουρο που μπορεί κανείς να αναγνωρίσει σαν θετικό είναι ότι νομιμοποιείται κανείς πλέον να θέσει τέτοιου είδους ζητήματα στην ατζέντα του προσφυγικού, γεγονός που δεν ίσχυε κάποια χρόνια πριν.

1.4. Η προσέγγιση του φύλου σε καταστάσεις κρίσης.

Η ανάδειξη των ιδεολογιών φύλου σε μείζον θέμα του δημόσιου διαλόγου σε παγκόσμιο επίπεδο, είχε σαν αποτέλεσμα τα ζητήματα έμφυλης βίας και σεξουαλικής καταπίεσης να ενσωματωθούν στην αντιμετώπιση του προσφυγικού ζητήματος. Έτσι παρατηρούμε πως, τουλάχιστον σε θεσμικό επίπεδο, τέτοιου είδους θεματικές έχουν ενταχθεί στις πολιτικές και τον τρόπο προσέγγισης των προβλημάτων που προκύπτουν σε καταστάσεις κρίσης. Για παράδειγμα, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ από τα μέσα της δεκαετίας του '90 έχει υιοθετήσει νέα κριτήρια και μηχανισμούς για την προώθηση της ισότητας των φύλων, ενώ ταυτόχρονα έχει εμβαθύνει σε προβληματισμούς γύρω από τα πρακτικά ζητήματα που αφορούν την ουσιαστική εφαρμογή της ισότητας των φύλων σε περιόδους κρίσης, και ιδίως σε ότι αφορά εκτοπισμένους πληθυσμούς (Unhcr, 2008). Αντίστοιχες θέσεις

έχει υιοθετήσει και το Inter-Agency Standing Committee (Iasc, 2006), ο βασικότερος διεθνής μηχανισμός συντονισμού ανθρωπιστικής βοήθειας, μέσω του οποίου συνεργάζονται οι ανθρωπιστικές οργανώσεις του ΟΗΕ με άλλες αντίστοιχες οργανώσεις.

Είναι πλέον κοινώς παραδεκτό, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, πως προσεγγίσεις που δίνουν έντονη προτεραιότητα σε ανισότητες με βάση το φύλο μπορούν να προσφέρουν εργαλεία που βοηθούν στην ακριβέστερη κατανόηση μίας κατάστασης, και να δώσουν με τον τρόπο αυτό πιο στοχευμένες απαντήσεις ως προς τις ανάγκες των εκάστοτε πληθυσμών (Iasc, 2006). Είναι σημαντικό ως προς αυτό, να δούμε κάποια από τα χαρακτηριστικά της σεξουαλικής και έμφυλης βίας που μπορεί να υποστούν γυναίκες, έτσι ώστε να ορίσουμε και κάποιες γενικές γραμμές για το που θα πρέπει να κατευθύνεται η βοήθεια προς αυτές. Μία γυναίκα μπορεί να υπάρξει θύμα συγκεκριμένων μορφών βίας που δεν μπορούν να αγγίζουν τους άνδρες, που συνδέονται για παράδειγμα με τη σεξουαλική κακοποίηση, ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη, ή βία που να σχετίζεται με την κατάσταση της μητρότητας. Είναι σημαντικό επίσης να σημειωθεί ότι η βία κατά των γυναικών υπάρχει και κατά την περίοδο ειρήνης, και συναντάται σε όλα τα μέρη του πλανήτη, καθώς και το ότι η σεξουαλική και έμφυλη βία είναι από τα κύρια χαρακτηριστικά των σύγχρονων ένοπλων συγκρούσεων (Unhcr, 2008). Τέλος, ως προς την προσέγγιση που θα υιοθετήσει ένας οργανισμός που θέλει να προσφέρει βοήθεια, πρέπει να ληφθούν υπόψιν ιδιαίτερα ζητήματα, όπως το ότι μία γυναίκα που έχει υποστεί σεξουαλική κακοποίηση πολύ δύσκολα θα μιλήσει για αυτή μπροστά σε κάποιον άνδρα.

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται κατανοητό ότι οι γυναικείοι πληθυσμοί θα χρειαστούν κάποιου τύπου «προνομιακή» μεταχείριση έτσι ώστε αφενός να εξισωθούν σε κάποιο βαθμό οι έμφυλες ανισότητες, αλλά και να γίνει η προσπάθεια να επουλωθούν τραύματα που συνδέονται με συγκεκριμένες μορφές βίας. Όμως η παραπάνω συνθήκη κρύβει έναν κίνδυνο, τον οποίο θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψιν οι φορείς που προσφέρουν βοήθεια. Τον κίνδυνο του να στιγματιστεί ή/και να απομονωθεί ο ευάλωτος πληθυσμός που δέχεται τη βοήθεια από τον υπόλοιπο πληθυσμό με τον οποίο συμβιώνει (Iasc, 2006).

Άλλη μία σημαντική πτυχή είναι ότι η σεξουαλική και έμφυλη βία ενάντια στις γυναίκες μπορεί να συνεχιστεί και σε κέντρα υποδοχής προσφύγων, όπου έχουν σημειωθεί ακόμα και φαινόμενα «εξαφάνισης» γυναικών, οι οποίες έχουν πέσει θύματα trafficking (Unhcr, 2008). Πρέπει να έχει κανείς υπόψιν του ότι πολύ συχνά η σεξουαλική εκμετάλλευση είναι το νόμισμα, η υποχρεωτική ανταλλακτική αξία για γυναίκες που δεν

έχουν χρήματα. Επίσης, αν απουσιάζει ο άντρας και πρόκειται για μία γυναίκα μόνη με παιδιά, θα πρέπει αυτή να αναλάβει ορισμένους ρόλους που δεν συμβαδίζουν με τα παραδεδεγμένα κοινωνικά πρότυπα, οπότε θα υπάρχει έντονος κίνδυνος για κοινωνικό στιγματισμό και αποκλεισμό. Αντίστοιχα, μετά το τέλος της όποιας αναταραχής έχει προκαλέσει τη μετατόπιση πληθυσμών, θα πρέπει να εξασφαλιστεί η ομαλή επιστροφή των πληθυσμών αυτών στον τόπο τους. Οπότε, για όσες γυναίκες έχουν χάσει τον άνδρα τους, θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν ότι για την ομαλή επανένταξή τους στη νέα κοινωνική συνθήκη θα πρέπει να αντιμετωπιστεί το παραπάνω πρόβλημα, καθώς και άλλα που μπορεί να προκύψουν, όπως για παράδειγμα η δυσκολία πρόσβασης στην περιουσία τους ή σε άλλα δικαιώματα.

Λαμβάνοντας υπόψιν όλα τα παραπάνω ζητήματα, καθώς και τη συστημική διάσταση που υπάρχει στις έμφυλες διακρίσεις, όπως ο συχνός αποκλεισμός των γυναικών από την εκπαίδευση και γενικότερα τη δημόσια ζωή, αλλά και το γεγονός ότι η έμφυλη βία είναι η ίδια αποτέλεσμα των έμφυλων διακρίσεων, η όποια ανθρωπιστική βοήθεια θα πρέπει πρωτίστως να στοχεύει στην ενδυνάμωση των γυναικών και την ισότιμη συμμετοχή τους στην επίλυση κρίσεων και τη λήψη αποφάσεων που αφορούν τη διαχείριση των κοινών ζητημάτων. Για τον σκοπό αυτόν θα πρέπει εξασφαλιστεί η δημιουργία εκείνων των κοινωνικών συνθηκών που θα επιτρέψουν κάτι τέτοιο, αλλά και η ανάπτυξη των κατάλληλων ικανοτήτων στις ίδιες τις γυναίκες ώστε να μπορέσουν να αναλάβουν πιο ενεργούς ρόλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1. Το νομικό πλαίσιο προστασίας προσφύγων.

Το νομικό πλαίσιο προστασίας των προσφύγων, στο επίκεντρο του οποίου βρίσκεται η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 και το αντίστοιχο Πρωτόκολλο του 1967, αποτελεί μέρος ενός συνολικότερου δικτύου διεθνών νόμων και συμβάσεων. Μαζί με την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948), το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966) και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα (1966), αποτελούν αυτό που είναι γνωστό ως ο Διεθνής Χάρτης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ενώ αρχικά τα κείμενα αυτά επικεντρώνονταν

στις σχέσεις μεταξύ κρατών, σταδιακά άρχισαν να επεκτείνονται και σε ρυθμίσεις που συμπεριλαμβάνουν και διεθνείς οργανισμούς και ποικίλους φορείς ή οργανώσεις.

Σε γενικές γραμμές, το δίκτυο αυτό των διεθνών νόμων αποτελείται από διεθνείς συνθήκες, το εθιμικό διεθνές δίκαιο, δηλαδή νόμους που αν και δεν είναι γραπτοί, είναι κοινώς αποδεκτοί από όλους, γενικές νομικές αρχές και δικαστικές αποφάσεις. Σημαντική είναι επίσης η διάκριση ανάμεσα σε «σκληρούς» και «μαλακούς» νόμους. Στους πρώτους περιλαμβάνονται οι διεθνείς συμβάσεις και συνθήκες, καθώς και το διεθνές εθιμοτυπικό δίκαιο, και έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα για τα κράτη που τους αποδέχονται. Οι δεύτεροι περιλαμβάνουν δηλώσεις, ψηφίσματα και συστάσεις, που δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα (Unhcr, 2008). Τους νόμους αυτούς συμπληρώνουν και τα περιφερειακά και κρατικά νομικά συστήματα, τα οποία όμως, από τη στιγμή που ένα κράτος αποδέχεται και έχει υπογράψει κάποιες από τις διεθνείς συνθήκες, πρέπει να συμμορφώνονται με το διεθνές δίκαιο.

2.2. Το έμφυλο ζήτημα ως προς το νομικό πλαίσιο προστασίας προσφυγικών πληθυσμών.

Όπως αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, το ζήτημα της έμφυλης βίας έχει πλέον αναγνωριστεί σαν καίριο για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από παγκόσμιους θεσμούς. Αντίστοιχα και σε νομοθετικό επίπεδο έχουν υπάρξει οι κατάλληλες ρυθμίσεις που έχουν σαν στόχο να εξασφαλίσουν τα δικαιώματα των γυναικών, έστω και αν υπολείπονται ακόμα αρκετά βήματα για να επιτευχθεί η ισότητα των φύλων στην πράξη. Όμως το ζήτημα των έμφυλων διακρίσεων και της βίας κατά των γυναικών δεν ήταν πάντα κοινώς αποδεκτό σαν ζήτημα που αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα. Καθώς τα νομικά κείμενα συχνά αντανakλούν κοινωνικές ισορροπίες, χρειάστηκε να προηγηθούν έντονοι αγώνες για την κατοχύρωση των γυναικείων δικαιωμάτων στις σύγχρονες κοινωνίες πριν όλα αυτά να αποτυπωθούν σε νομικά κείμενα, και ιδίως σε ότι αφορά τις γυναίκες πρόσφυγες.

Ξεκινώντας από τον ίδιο τον ορισμό του πρόσφυγα στη συνθήκη της Γενεύης του 1951, είναι σημαντικό να τονίσουμε πως είναι γραμμένος στο αρσενικό πρόσωπο. Σύμφωνα με τον Thomas Spijkerboer (2000), στη συνεδρία που υιοθέτησε τη συνθήκη υπήρξε μόνο μία σύντομη συζήτηση σχετικά με το ζήτημα των διώξεων λόγω φύλου,

όταν η Γιουγκοσλάβια αντιπρόσωπος πρότεινε στο σημείο όπου αναφέρονται οι λόγοι των διώξεων που αποτελούν αιτία για να υποδεχτεί κάποια χώρα έναν άνθρωπο σαν πρόσφυγα, να προστεθεί και η δίωξη λόγω φύλου. Το αίτημα αυτό απορρίφθηκε καθώς, όπως υποστήριξε ο Άγγλος αντιπρόσωπος, η ισότητα των φύλων ήταν ζήτημα εθνικών νομοθετικών ρυθμίσεων. Μάλιστα, ο προεδρεύων της συνεδρίασης, Ύπατος Αρμοστής του ΟΗΕ, εξέφρασε επιφυλάξεις για το αν θα μπορούσαν να υπάρξουν διώξεις με βάση το φύλο. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό πως κάθε άλλο παρά δεδομένη ήταν η αναγνώριση της έμφυλης βίας σαν δομικό στοιχείο καταπίεσης στις σύγχρονες κοινωνίες, όπως και του γεγονότος ότι οι γυναίκες μπορούν να υπάρξουν θύματα ειδικών μορφών βίας, που είτε δεν αγγίζουν τους άνδρες, είτε τους αγγίζουν με διαφορετικό τρόπο.

Χρειάστηκε να περάσουν τρεις δεκαετίες ώσπου να ξανασυζητηθεί στον ΟΗΕ το θέμα των διώξεων βάση του φύλου, προφανώς υπό την επιρροή των φεμινιστικών αγώνων και των γυναικείων διεκδικήσεων που είχαν προηγηθεί, και κατέστησαν όπως είδαμε τη βία ενάντια στις γυναίκες ένα ορατό κοινωνικό φαινόμενο. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 80, τόσο σε ακαδημαϊκό επίπεδο, όσο και στο πρακτικό πεδίο της βοήθειας στους πρόσφυγες μέσω των Μ.Κ.Ο., άρχισαν να διατυπώνονται έντονες κριτικές ως προς την απουσία προβληματισμού για τις έμφυλες διακρίσεις στο νομικό πλαίσιο για τους πρόσφυγες. Απουσία που αποτυπωνόταν και πρακτικά στην εφαρμογή των νόμων. Σύμφωνα με τις κριτικές αυτές οι συγκεκριμένες αναφορές στις γυναίκες ήταν λίγες και συχνά περιθωριοποιημένες στην πράξη. Ένα τρανταχτό παράδειγμα είναι το γεγονός ότι η σεξουαλική βία θεωρούταν σαν πράξη ενός μεμονωμένου ατόμου, και ως εκ τούτου δεν μπορούσε να θεωρηθεί ικανή συνθήκη για να αποδοθεί η ιδιότητα του πρόσφυγα στο άτομο που την υπέστη.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, ο Spijkerboer ξεχωρίζει ορισμένες ημερομηνίες που θεωρεί σαν σημαδιακές για την προώθηση της αναγνώρισης των δικαιωμάτων των γυναικών προσφύγων. Η πρώτη από αυτές ήταν το 1991, όπου εκδόθηκε το βιβλίο του James C. Hathaway «*The Law of Refugee Status*», στο οποίο όλα τα επίθετα είναι γραμμένα στο θηλυκό γένος. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η επιλογή αυτή έγινε σαν αναγνώριση του ότι το μεγαλύτερο μέρος των προσφυγικών πληθυσμών ανά τον πλανήτη είναι γυναίκες και κορίτσια, οι οποίες επιπλέον αντιμετωπίζουν ειδικά ζητήματα όσον αφορά την προστασία τους από τους διεθνείς νόμους. Μέσα στο ίδιο κλίμα, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ εξέδωσε το 1995 ένα ημερολόγιο αφιερωμένο στο θέμα των γυναικών προσφύγων. Άλλη μία ένδειξη της αναγνώρισης του ζητήματος από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ

ήταν η διοργάνωση συνεδρίων σχετικών με το θέμα, αλλά κυρίως η δημοσίευση κατευθυντήριων αρχών από τον οργανισμό, γεγονός το οποίο επηρέασε αρκετές χώρες του δυτικού κόσμου ως προς της υιοθέτηση αντίστοιχων αρχών σε εθνικό επίπεδο, ανοίγοντας έτσι τον δρόμο για μία παγκόσμια αναγνώριση των δικαιωμάτων των γυναικών προσφύγων και την οριστική θεσμοθέτησή τους σε παγκόσμια αναγνωρισμένες συνθήκες.

2.3. Δικαιώματα των γυναικών προσφύγων.

Μέσα από αυτές τις εξελίξεις άρχισε σταδιακά να θεσμοθετείται και σε νομικό επίπεδο η προστασία των γυναικών προσφύγων ώστε να εξασφαλίζονται τα δικαιώματά τους και η προστασία τους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Έτσι, πέρα από τη Σύμβαση του 1951, που περιλαμβάνει και τις γυναίκες πρόσφυγες, και άλλα γενικά κείμενα για τα δικαιώματα του ανθρώπου, όπως η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, υπάρχουν και ειδικά κείμενα που αναφέρονται με πιο συγκεκριμένο τρόπο στα γυναικεία δικαιώματα, όπως είναι για παράδειγμα η Συνθήκη για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Διακρίσεων σε Βάρος των Γυναικών του 1979 (CEDAW). Η συνθήκη αυτή, μαζί με το προαιρετικό πρωτόκολλο που τη συνοδεύει, είναι γνωστά ως η Διεθνής Χάρτα για τα Δικαιώματα των Γυναικών. Από τα κείμενα αυτά προκύπτει η αρχή της ισότητας, η οποία πρέπει να διέπει τις πολιτικές και τα προγράμματα που θεσπίζει η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ (Unhcr, 1992).

Μέσα από τη Διεθνή Χάρτα για τα Δικαιώματα των Γυναικών τα κράτη που την αποδέχτηκαν συμφώνησαν πως καταδικάζουν τις διακρίσεις ενάντια στις γυναίκες, και ότι θα λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για να τις εξαλείψουν. Πιο συγκεκριμένα, οι διακρίσεις αυτές περιλαμβάνουν το δικαίωμα των γυναικών στη συμμετοχή στην πολιτική και δημόσια σφαίρα, στην πολιτιστική ζωή καθώς και την ισότιμη συμμετοχή τους με τους άνδρες σε αποφάσεις σχετικές με την οικογενειακή ζωή και τον γάμο. Είναι σαφές ότι τα παραπάνω συμπεριλαμβάνουν και τις γυναίκες πρόσφυγες, σε όλες τις συνθήκες διαβίωσης που μπορεί να βρίσκονται, από τις δομές υποδοχής σε τρίτες χώρες όταν είναι εκτοπισμένες, μέχρι τους όρους με τους οποίους θα επαναπατριστούν.

Άλλο σημαντικό κείμενο για την προστασία των δικαιωμάτων των γυναικών είναι η Διακήρυξη για την Εξάλειψη της Βίας Ενάντια των Γυναικών, που υιοθέτησε η γενική

συνέλευση του ΟΗΕ το 1993. Αν και το κείμενο αυτό δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα για τα κράτη, αποτελεί μία σημαντική αναγνώριση για τη βαρύτητα της προστασίας των γυναικείων δικαιωμάτων στα πλαίσια των δικαιωμάτων του ανθρώπου, και προτείνει κάποιες αρχές προς τα κράτη για την εξασφάλιση των δικαιωμάτων αυτών. Μία σημαντική προσφορά του κειμένου είναι η αναγνώριση ότι βία ενάντια στις γυναίκες, που έως τότε θεωρούταν ιδιωτικό ζήτημα, άρχισε να λαμβάνεται ως δημόσιο ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στο κείμενο αυτό, ορίζεται ως βία κατά των γυναικών *«οποιαδήποτε ενέργεια βίας εξαιτίας του φύλου, η οποία καταλήγει, ή είναι πιθανόν να καταλήξει, σε σωματική, σεξουαλική ή ψυχολογική βλάβη ή πόνο στις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων των απειλών για τέτοιες ενέργειες, του εξαναγκασμού, ή της αυθαίρετης στέρησης της ελευθερίας, είτε συμβαίνει στη δημόσια είτε στην ιδιωτική ζωή»*. (Unhcr, 2008, σ.16). Επίσης, στο κείμενο αναφέρεται ότι η βία που πλήττει τις γυναίκες και τα κορίτσια δεν αποτελεί απλά καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από μόνη της, αλλά εμποδίζει ταυτόχρονα την εξασφάλιση άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών. Τέλος, μέσα στο κείμενο αναγνωρίζεται ότι ορισμένες κατηγορίες γυναικών, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και οι γυναίκες πρόσφυγες, είναι ιδιαίτερα ευάλωτες στη βία. Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει και ο ΟΗΕ να ενσωματώσει στα προγράμματά του και τις κατευθυντήριες οδηγίες του το συγκεκριμένο ζήτημα.

Από όλα τα παραπάνω κείμενα, αλλά και την πρακτική εμπειρία, προκύπτουν ορισμένες συνθήκες που συνιστούν δίωξη λόγω φύλου, και οι οποίες, εφόσον κριθούν ως βάσιμες και δικαιολογημένες, μπορούν να αιτιολογήσουν τη χορήγηση ασύλου. Στο έντυπο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ με τίτλο Κατευθυντήριες Οδηγίες για την προστασία των γυναικών και των κοριτσιών κατά την πρώτη υποδοχή στην Ελλάδα και τη διαδικασία ασύλου (Unhcr, 2011, σ.17) αναφέρονται οι παρακάτω συνθήκες:

- πράξεις σεξουαλικής βίας που μπορούν να χαρακτηριστούν ως σοβαρές παραβιάσεις της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και θεωρείται ότι συνιστούν δίωξη. Σε αυτές μπορεί να συμπεριλαμβάνεται ο βιασμός ή άλλες έμφυλες μορφές βίας, όπως βία σχετική με την προίκα, ο ακρωτηριασμός γυναικείων γεννητικών οργάνων, ενδοοικογενειακή βία ή η εμπορία ανθρώπων.

- νόμοι που αντιβαίνουν στα διεθνή πρότυπα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τέτοιοι νόμοι μπορεί να είναι παραδοσιακοί νόμοι ή πολιτισμικοί κανόνες και πρακτικές.

- ανοχή απαγορευμένων πρακτικών από το κράτος. Στις περιπτώσεις αυτές συμπεριλαμβάνονται και πρακτικές που, αν και έχουν κηρυχθεί παράνομες από ένα κράτος, δεν εξασφαλίζεται επαρκώς η τήρηση του συγκεκριμένου νόμου.

- δυσανάλογα αυστηρή τιμωρία. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η δυσανάλογα αυστηρή τιμωρία γυναικών που παραβιάζουν κοινωνικά ήθη της κοινότητάς τους.

- εφαρμογή νόμων με μεθόδους που παραβιάζουν δικαιώματα. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελούν οι αναγκαστικές εκτρώσεις.

- σωρευτικό αποτέλεσμα διακρίσεων. Αφορά διακρίσεις που παρότι από μόνες τους δεν εμπίπτουν στις παραπάνω κατηγορίες, η συσσώρευση τους μπορεί να αποτελεί δίωξη. Τέτοιο παράδειγμα μπορεί να είναι η παρεμπόδιση της οικονομικής ανεξαρτησίας, η υποχρεωτική ενσωμάτωση σε μία θρησκεία ή η έλλειψη πρόσβασης σε δομές υγείας και εκπαίδευσης.

- μη αναγνώριση δικαιωμάτων ή παράλειψη προστασίας από το κράτος. Όταν για παράδειγμα κάποιος που ασκεί ενδοοικογενειακή βία, προκαλώντας σοβαρή βλάβη, παραμένει ατιμώρητος.

- εμπορία ανθρώπων (trafficking). Ο εξαναγκασμός στην πορνεία ή τη σεξουαλική εκμετάλλευση, συνιστά έμφυλη βία ή κακοποίηση και θεωρείται μορφή βασανιστηρίου και απάνθρωπης, εξευτελιστικής μεταχείρισης, που μπορεί να οδηγήσει σε θάνατο. Επίσης τα θύματα εμπορίας ενδέχεται να αντιμετωπίσουν συνέπειες αν τυχόν επιστρέψουν στη χώρα τους. Συνεπώς, αν δεν εξασφαλίζεται η προστασίας τους από τη χώρα προέλευσής τους, μπορεί να θεωρηθεί βάσιμο το αίτημα τους για χορήγηση ασύλου.

Στην προσπάθεια του να ανταπεξέλθει στις παραπάνω συνθήκες, ο ΟΗΕ υιοθέτησε τη λογική της ενσωμάτωσης των ζητημάτων φύλου (Gender Mainstreaming), μία λογική που θα πρέπει να διατρέχει κάθετα όλες τις δράσεις και τις αποφάσεις του. Στο κείμενο που υιοθέτησε το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ το 1997, αναφέρεται ότι μέσω της ενσωμάτωσης των ζητημάτων φύλου επιχειρείται η συμμετοχή τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών σε κάθε σχεδιασμένη δράση, όπως η νομοθέτηση ή ο σχεδιασμός πολιτικών του Οργανισμού, σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους τομείς. Ο στρατηγικός στόχος αυτού είναι να συμπεριληφθούν οι εμπειρίες, οι ανάγκες και οι ανησυχίες των ανδρών και των γυναικών σαν βασικός πυλώνας στον σχεδιασμό, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των πολιτικών και των προγραμμάτων σε όλα τα επίπεδα της ανθρώπινης δραστηριότητας, είτε πολιτικά, οικονομικά ή κοινωνικά, ώστε

οι γυναίκες και οι άνδρες να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα. Ο τελικός στόχος είναι η πλήρης ισότητα μεταξύ των δύο φύλων (Uphcr, 2008).

Μέσω των κειμένων αυτών βλέπουμε πως δημιουργείται ένα πλέγμα για τη γενικότερη εξασφάλιση των γυναικείων δικαιωμάτων. Με την τήρηση των παραπάνω μπορούν να εξασφαλισθούν και τα δικαιώματα των γυναικών προσφύγων. Τέλος, πρέπει να επισημάνουμε ότι πέρα από τις νομικές αυτές αρχές, για να είναι αποτελεσματική η προστασία των γυναικών προσφύγων, θα πρέπει σε κάθε κρίσιμο πεδίο να δημιουργηθούν συγκεκριμένα προγράμματα και να μπουν προτεραιότητες που να εξασφαλίζουν στην πράξη τα δικαιώματα αυτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1. Προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες πρόσφυγες.

Οι δυσκολίες και οι ανισότητες που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες, αν και έχουν διαβαθμίσεις και παίρνουν διαφορετικές μορφές ανάλογα με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της κάθε κοινωνίας, αλλά και με τη θέση της γυναίκας στην ίδια την κοινωνία, είναι παρούσες σε ολόκληρο τον κόσμο. Παρόλα αυτά, υπάρχουν ορισμένες κατηγορίες γυναικών που είναι ιδιαίτερα ευάλωτες και εκτεθειμένες σε πολύ περισσότερους και πιο σοβαρούς κινδύνους. Μια από τις κατηγορίες αυτές είναι οι γυναίκες πρόσφυγες. Ανεξάρτητα από τον λόγο για τον οποίο έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τον τόπο τους, στη συντριπτική πλειοψηφία τους δεν έχουν τη δυνατότητα να φτάσουν με νόμιμα και ασφαλή μέσα σε μία άλλη χώρα στην οποία θα μπορούσαν να ζητήσουν άσυλο και όλες τις μορφές προστασίας που δικαιούται ένας πρόσφυγας. Επίσης, ανάλογα με το οικονομικό επίπεδο της κάθε χώρας, την πολιτική κατάσταση που επικρατεί σε αυτήν, αλλά και την αντιπαλότητα που μπορεί να έχει με τις γειτονικές της χώρες, η κάθε πρόσφυγας μπορεί να χρειαστεί να διασχίσει πολλά σύνορα και να κάνει μεγάλο ταξίδι ώσπου να φτάσει σε έναν τόπο όπου να αισθάνεται ασφάλεια για να ζητήσει άσυλο. Τα ταξίδια αυτά γίνονται μέσα σε επικίνδυνες συνθήκες, συχνά από παράνομες διαδρομές που υποδεικνύουν διακινητές, και μπορούν να κρύβουν μεγάλα ρίσκα για όλους όσους αναγκάζονται να πάρουν τον δρόμο της προσφυγιάς. Ειδικά όμως οι γυναίκες πρόσφυγες, είναι εκτεθειμένες σε παραπάνω κινδύνους, που σχετίζονται όπως είδαμε με το φύλο τους και τη θέση τους στην κοινωνία. (Uphcr, 2008)

Δυστυχώς, ο πιο συχνός κίνδυνος που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες είναι αυτός του βιασμού ή κάποιου άλλου είδους κακοποίησης που σχετίζεται με το βιολογικό τους φύλο. Προσπαθώντας να διαφύγουν από τον κίνδυνο που τις απειλεί στον τόπο τους, μπορεί να πέσουν θύματα των ίδιων των διακινητών, πειρατών, συνοριοφυλάκων, στρατιωτών ή ακόμα και προσφύγων ανδρών. Ο κίνδυνος αυτός προφανώς αυξάνεται όταν πρόκειται για γυναίκες πρόσφυγες που είναι ασυνόδευτες. Συχνά, λόγω της ταραχής που μπορεί να επικρατεί όταν αναγκάζονται να φύγουν, ή και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, μπορεί να χαθούν ή να αναγκαστούν να χωριστούν από τα ανδρικά μέλη της οικογένειάς τους. Επίσης, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που έγγαμες γυναίκες με οικογένεια, έχουν χάσει ή αγνοούν την τύχη του άνδρα τους, λόγος που μπορεί να συντελέσει στην απόφαση να φύγουν από τον τόπο τους, αναγκαζόμενες έτσι να ταξιδέψουν μόνες τους ή με τα παιδιά τους. Επιπρόσθετα, οι γυναίκες στις παραδοσιακές κοινωνίες δεν είναι οικονομικά αυτόνομες, αλλά εξαρτώνται από τα ανδρικά μέλη της οικογένειάς τους. Όταν όμως τυχαίνει να αναγκαστούν να ταξιδέψουν χωρίς τη συνοδεία κάποιου άντρα, και δεν έχουν και χρήματα, είναι πιο επιρρεπείς στο να πέσουν θύματα κάποιας κακοποίησης. Αυτό συμβαίνει και γιατί όσο λιγότερα χρήματα διαθέτουν τόσο πιο επικίνδυνες διαδρομές θα πάρουν, αλλά και γιατί συχνά, όταν δεν έχουν χρήματα, αναγκάζονται να χρησιμοποιήσουν το σώμα τους σαν ανταλλακτική αξία, ώστε να συνεχίσουν το ταξίδι τους ή να ικανοποιήσουν τα αιτήματα κάποιου που τις εκβιάζει. (Sullivan, M., C., Deacon, Z., 2009)

Όταν, μετά από τις όποιες κακουχίες, καταφέρουν να φτάσουν σε κάποιον χώρο υποδοχής προσφύγων, οι δυσκολίες για τις γυναίκες πρόσφυγες δεν είναι λιγότερες. Συχνά τα κέντρα υποδοχής έχουν ελλειπείς εγκαταστάσεις που δυσκολεύουν τη ζωή των προσφύγων, και αυξάνουν τους κινδύνους για τις ευπαθείς ομάδες, όπως οι γυναίκες. Πολλές φορές οι γυναίκες στεγάζονται στον ίδιο χώρο με άνδρες, συχνά από άλλες εθνικότητες, με τους οποίους δεν τους συνδέουν κάποιοι πολιτισμικοί ή άλλοι δεσμοί, εξαιτίας των οποίων θα μπορούσαν να δείξουν παραπάνω σεβασμό στο πρόσωπό τους, αυξάνοντας έτσι τις πιθανότητες να υποστούν βία από αυτούς. Πολύ περισσότερο στις περιπτώσεις που κάποιοι από αυτούς μπορεί να είναι ακόμα και από εχθρικές φυλές ή εθνότητες. Ενώ σε κάποιες χώρες, όσα άτομα εισέρχονται παράνομα υπόκεινται απευθείας σε κράτηση, πολλές φορές σε ποινικές φυλακές, κι έτσι οι πρόσφυγες βρίσκονται έγκλειστοι μαζί με εγκληματίες, ανεξαρτήτως φύλου ή ηλικίας (Unher, 1991). Πέρα από την έλλειψη χώρου ή τη φυλάκιση, ακόμα και η ίδια η διαμόρφωση του χώρου

υποδοχής μπορεί να είναι επιβαρυντικό στοιχείο. Για παράδειγμα, αν οι τουαλέτες είναι μακριά από τις σκηνές, σε περιοχή με ελλιπή ή καθόλου φωτισμό, η πρόσβασή τους τη νύχτα μπορεί να επιφυλάσσει κινδύνους.

Επίσης, αν ο χώρος υποδοχής είναι κοντά σε εμπόλεμη ζώνη, έχουν παρατηρηθεί φαινόμενα όπως η στρατολόγηση γυναικών, είτε κατευθείαν σαν στρατιώτες, είτε για να βοηθήνε στη μεταφορά προμηθειών και πολεμοφοδίων, είτε ακόμα και για να απασφαλίζουν νάρκες, με πολύ άμεσο κίνδυνο για την ίδια τους τη ζωή (Unhcr, 1991). Άλλο ένα φαινόμενο έμφυλης βίας που πλήττει τις γυναίκες στους χώρους υποδοχής και γενικότερα κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ασύλου είναι να πέσουν θύματα εμπορίας ανθρώπων (ευρύτερα γνωστό ως trafficking) με αποτέλεσμα πολλές γυναίκες να εξαφανίζονται από αυτά τα κυκλώματα (Unhcr, 2011). Ακόμη μια φορά, οι πιο ευάλωτες γυναίκες σε αυτή τη μορφή βίας είναι όσες δεν έχουν υλική και χρηματική υποστήριξη.

Πέρα από τους λόγους αυτούς, η σκληρή καθημερινότητα στους χώρους υποδοχής και οι τραυματικές εμπειρίες που έχουν ζήσει οι περισσότεροι από όσους διαμένουν εκεί αποτελούν από μόνες τους πολύ έφορο έδαφος για την αύξηση της βίας γενικά, και άρα και για τη βία ενάντια στις γυναίκες. Έχει παρατηρηθεί για παράδειγμα ότι η συνολικότερη πίεση του εκτοπισμού, αλλά και η απογοήτευση που μπορεί να βιώνουν οι άνδρες πρόσφυγες, για λόγους όπως το ότι δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στον παραδοσιακό τους ρόλο σαν προστάτες της οικογένειας, αλλά είναι εξαρτημένοι από την προστασία και τη βοήθεια τρίτων, μαζί με την αδράνεια που βιώνουν μέσα στους χώρους αυτούς, καθώς μπορούν να πάρουν ελάχιστες πρωτοβουλίες, συμβάλλουν στην αύξηση της ενδοοικογενειακής βίας. Επίσης, σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία (Unhcr, 2011) πολλές γυναίκες ανέχονται τη βία αυτή, γιατί δεν ξέρουν ότι μπορούν να αιτηθούν για άσυλο από μόνες τους, και μένουν έτσι εξαρτημένες από τον άνδρα που τις συνοδεύει.

Όλα τα παραπάνω επιδεινώνονται από το γεγονός ότι σε συνθήκες εκτοπισμού οι παραδοσιακές δομές της κοινωνίας έχουν καταρρεύσει. Και όσο και αν συχνά οι δομές αυτές είναι ιδιαίτερα καταπιεστικές για τις γυναίκες, προσφέρουν παρόλα αυτά μία ελάχιστη στήριξη στις γυναίκες, καθώς αυτές αποτελούν μέρος του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, και αν και βρίσκονται στα κατώτερα στρώματά του, θα πρέπει παρόλα αυτά να υπάρχουν μέσα σε αυτό. Όταν οι δομές αυτές σταματήσουν να υπάρχουν, οι γυναίκες, και γενικότερα οι πιο αδύναμοι, έρχονται αντιμέτωπες και αντιμέτωποι με τις επιθυμίες των πιο δυνατών, χωρίς να υπάρχει κάποια κοινωνική δομή που να τις ελέγχει. Επίσης, στις περισσότερες κοινωνίες υπάρχουν εκείνες οι παραδοσιακές δομές

που θα φροντίσουν για τα απομονωμένα άτομα της κοινωνίας, ιδίως για τις γυναίκες που είναι μόνες τους ή που έχουν να φροντίσουν μία ολόκληρη οικογένεια. Σε περιπτώσεις αποσάθρωσης των δομών αυτών, οι γυναίκες δεν έχουν κάπου να στηριχθούν. (Διοτίμα, 2016)

Άλλες προκλήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν οι γυναίκες πρόσφυγες έχουν να κάνουν με την πρόσβαση που μπορούν να έχουν στα δικαιώματά τους ως πρόσφυγες. Συνήθως οι άνδρες είναι οι κύριοι αιτούντες για το άσυλο και αυτοί που έχουν τις περισσότερες επαφές με τον γύρω κόσμο, ενώ ο παραδοσιακός ρόλος της γυναίκας είναι να μένει περιορισμένη στην επαφή με την οικογένεια και να φροντίζει για αυτήν. Έτσι, στα πλαίσια μία παραδοσιακής οικογένειας, η γυναίκα δύσκολα θα έρθει η ίδια σε άμεση επαφή με κάποιον από αυτούς που παρέχουν υλική βοήθεια ή πληροφορίες για τη διαδικασία ασύλου και τα δικαιώματα των αιτούντων. Έτσι μπορεί να μην γνωρίζουν καν ότι δικαιούνται να υποβάλουν αίτηση ασύλου από μόνες τους ανεξάρτητα από κάποιον άνδρα, αλλά και ότι ορισμένες πρακτικές ή μορφές βίας που έχουν υποστεί μπορεί να συνιστούν από μόνες τους ικανές συνθήκες για τους χορηγηθεί άσυλο. Η συνθήκη αυτή επιδεινώνεται από το γεγονός ότι πολλές γυναίκες δεν έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση, και άρα δεν μπορούν από μόνες τους να διαβάσουν για παράδειγμα ένα έντυπο με τα δικαιώματά τους. (Unher, 2008)

Επίσης, ο ρόλος που τους επιβάλλεται σε παραδοσιακές κοινωνίες δεν τους επιτρέπει να έρθουν σε επαφή με τις αρχές των κοινωνιών αυτών. Συνεπώς, όταν σε μία διαδικασία αίτησης ασύλου έρθουν σε επαφή με ανθρώπους που κατέχουν ανώτερα αξιώματα, είναι λογικό να μην έχουν την άνεση ή να γνωρίζουν τον τρόπο να τους αντιμετωπίσουν. Το παραπάνω έχει τουλάχιστον μία πολύ σημαντική συνέπεια. Ότι μην γνωρίζοντας τα δικαιώματα τους, αλλά και φοβούμενες την εξουσία του ανώτερου, είναι πολύ πιο επιρρεπείς στο να πέσουν θύματα παρενόχλησης, ή και κακοποίησης, ακόμα και από άνδρες που συμμετέχουν στις υπηρεσίες στήριξης, και άρα θα πρέπει θεωρητικά να τις βοηθήσουν. Αντίστοιχα, σε πολλές υπηρεσίες ασύλου ή παροχής βοήθειας συμμετέχουν άνδρες. Όμως πολλές γυναίκες θα δυσκολευτούν να διηγηθούν μία τραυματική εμπειρία, ιδίως αν αυτή έχει να κάνει με πολύ ευαίσθητα προσωπικά ζητήματα, όπως είναι ένας βιασμός, μπροστά σε έναν άνδρα, ακόμα και αν αυτός είναι συγγενής τους και είναι παρόντας την ώρα της επαφής με τις υπηρεσίες υποδοχής και ασύλου (Unher, 2011). Οι δύο παραπάνω συνθήκες μπορούν συχνά να οδηγήσουν στο να εκληφθεί ως αναξιόπιστη η μαρτυρία μιας γυναίκας ή έστω να είναι δύσκολη η

πιστοποίηση των γεγονότων που την οδήγησαν στο να εγκαταλείψει τον τόπο της, και άρα να θέσει σε κίνδυνο την όλη διαδικασία χορήγησης ασύλου.

Σε όλες τις παραπάνω ιδιαίτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες πρόσφυγες, θα πρέπει να προστεθούν και διάφοροι ατομικοί λόγοι που μπορεί να δυσχεραίνουν τη θέση μιας γυναίκας. Τέτοιοι λόγοι μπορεί να είναι το να είναι μόνη με παιδιά, το να έχει κάποια μορφή αναπηρίας ή κάποια σοβαρή αρρώστια, να είναι ηλικιωμένη ή χήρα, άπορη, ή να αντιτίθεται με κάποιες παραδοσιακές αξίες της κοινωνίας της, όπως για παράδειγμα να έχει έναν μη αποδεκτό σεξουαλικό προσανατολισμό.

Όλα όσα περιγράφηκαν παραπάνω είναι κάποιες ιδιαίτερες μορφές βίας ή δυσκολίες που μπορούν να αντιμετωπίσουν συγκεκριμένα οι γυναίκες πρόσφυγες, τόσο κατά το ταξίδι τους, όσο και στη χώρα υποδοχής, όπου θα κάνουν αίτηση ασύλου. Συνεπώς, όσοι αναλαμβάνουν να παράσχουν βοήθεια στις γυναίκες αυτές, είτε υλική, είτε ψυχολογική, είτε νομική είτε με κάποια άλλη μορφή, θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψην όλες αυτές τις συνθήκες, έτσι ώστε η βοήθεια αυτή να μπορέσει να είναι όντως αποτελεσματική.

3.2. Κατευθυντήριες αρχές προστασίας των γυναικών προσφύγων.

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω συνθήκες και προκλήσεις, οι αρμόδιοι οργανισμοί, και κυρίως η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, εξέδωσαν ορισμένες κατευθυντήριες αρχές, οι οποίες, χωρίς να έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα, απευθύνονται στις κρατικές υπηρεσίες και τις μη-κυβερνητικές οργανώσεις που αναλαμβάνουν να διαχειριστούν τους προσφυγικούς πληθυσμούς στην εκάστοτε χώρα υποδοχής. Οι αρχές αυτές, συγκεκριμένα όσον αφορά τους γυναικείους προσφυγικούς πληθυσμούς, έχουν σαν στόχο να εξασφαλίσουν τις καταλληλότερες συνθήκες ώστε να ξεπεραστούν οι όποιες ανισότητες προκύπτουν ανάμεσα στα δύο φύλα, αλλά και να καλυφθούν οι ιδιαίτερες ανάγκες των γυναικών προσφύγων, όπως τις περιγράψαμε παραπάνω. Τα δύο βασικά κείμενα τα οποία αναφέρονται στις αρχές αυτές είναι τα *Κατευθυντήριες Αρχές για την προστασία των γυναικών προσφύγων* (Unhcr, 1991), και, όσον αφορά συγκεκριμένα την Ελλάδα, *Κατευθυντήριες Οδηγίες για την προστασία των γυναικών και των κοριτσιών κατά την πρώτη υποδοχή στην Ελλάδα και τη διαδικασία του ασύλου* (Unhcr, 2011).

Βασική αρχή ως προς την ισότητα των φύλων, είναι ότι οι γυναίκες πρόσφυγες θα πρέπει να συμμετέχουν στις αποφάσεις που παίρνονται και έχουν άμεση σχέση με ζητήματα που αφορούν την ασφάλεια τους. Οι ίδιες οι γυναίκες είναι σίγουρα οι καταλληλότερες για να υποδείξουν επικίνδυνες καταστάσεις αλλά και προβλήματα που αφορούν τη διαβίωσή τους στους χώρους υποδοχής, όπως για παράδειγμα στον σχεδιασμό των καταυλισμών, ή ακόμα και όσον αφορά τα βοηθητικά προγράμματα που απευθύνονται σε αυτές. (Unhcr, 1991)

Σημαντικό επίσης στοιχείο είναι ο κατάλληλος σχεδιασμός των καταλυμάτων και ολόκληρου του καταυλισμού και η διασφάλιση της προστασίας των γυναικών μέσα σε αυτά. Ένας σημαντικός παράγοντας είναι η μείωση κατά το δυνατόν των κλειστών χώρων ή κέντρων κράτησης. Σε περίπτωση που αυτό δεν είναι δυνατόν, θα πρέπει να εξασφαλίζεται ότι οι γυναίκες κρατούνται ξεχωριστά από τους άντρες, και σε καταλύματα τα οποία μπορούν να κλειδώνουν. Επίσης, οι γυναίκες σε κύηση ή λοχία δεν θα πρέπει να κρατούνται. Για τους ανοιχτούς χώρους υποδοχής, η προστασία μπορεί να εξασφαλιστεί με μέτρα όπως οι περιπολίες ασφαλείας, η παροχή ειδικού καταλύματος, η εξασφάλιση επαρκούς φωτισμού. Θα πρέπει επίσης να υπάρχουν συγκεκριμένοι κανονισμοί λειτουργίας των χώρων υποδοχής, οι οποίοι να επικοινωνούνται σε όλους όσους διαμένουν, αλλά και να διασφαλίζεται η τήρησή τους.

Όπως προαναφέραμε, ανάμεσα στις γυναίκες πρόσφυγες υπάρχουν ορισμένες ομάδες που έχουν ιδιαίτερα προβλήματα και παραπάνω απαιτήσεις. Θα πρέπει οι ομάδες αυτές να εντοπιστούν από τους αρμόδιους, και σε συνεργασία μαζί τους, να εξεταστούν οι ιδιαίτερες ανάγκες τους και να βρεθούν λύσεις που να ανταποκρίνονται σε αυτές. Για να επιτευχθεί το παραπάνω, θα πρέπει η καταγραφή των γυναικών να γίνεται από κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό, που γνωρίζει τους κινδύνους που μπορεί να έχουν αντιμετωπίσει, και να έχει κάποια εμπειρία και γνώση στους τρόπους με τους οποίους θα πρέπει να προσεγγίσει τις συγκεκριμένες ομάδες και τα ειδικά προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν. (Unhcr, 2011)

Βαρύνουσα σημασία έχει και η σύνθεση του προσωπικού που συνδράμει και έρχεται γενικότερα σε επαφή με τις γυναίκες πρόσφυγες. Μία γενικότερη αρχή θα πρέπει να είναι το να υπάρχουν πάντα και γυναίκες στις κατάλληλες θέσεις, ώστε να εξασφαλίζεται αφενός το ότι οι γυναίκες πρόσφυγες θα αισθάνονται πιο άνετα να μιλήσουν ή να εκμυστηρευτούν ένα θέμα γυναικείας φύσης, αφετέρου ότι θα είναι περισσότερο σε θέση να κατανοήσουν ένα τέτοιο ζήτημα από ότι θα ήταν ένας άνδρας.

Τέτοιες θέσεις που πρέπει να καλύπτονται και από γυναίκες είναι οι ομάδες καταγραφής, οι διερμηνείς, γυναίκες αξιωματούχοι προστασίας, ιδίως όσον αφορά τις συνοριακές γραμμές και γενικότερα περιοχές όπου είναι γνωστό πως διασχίζουν προσφυγικοί πληθυσμοί. Συνολικότερα όμως, το προσωπικό αυτό, είτε πρόκειται για γυναίκες είτε για άντρες, θα πρέπει να είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο και ευαισθητοποιημένο όσον αφορά τα ιδιαίτερα προβλήματα που μπορεί να αντιμετωπίζουν γυναίκες πρόσφυγες. Αντίστοιχη εκπαίδευση πρέπει να έχουν και οι συνοριοφύλακες, η αστυνομία και οι στρατιώτες, και το προσωπικό μη-κυβερνητικών οργανώσεων. Απαραίτητη κρίνεται επίσης η συνεργασία ανάμεσα σε κρατικούς φορείς, μη-κυβερνητικές οργανώσεις και φορείς της κοινωνίας των πολιτών, που μπορούν να συνδράμουν χάρη στις ιδιαίτερες γνώσεις και ικανότητές τους. (Unhcr,2008)

Ιδιαίτερη φροντίδα θα πρέπει να λάβουν οι γυναίκες που έχουν πέσει θύματα κακοποίησης. Μέσω τις ιδιαίτερης αυτής φροντίδας, πέρα από την επούλωση των τραυμάτων, θα πρέπει να υπάρχει και η προοπτική του να αναγνωρίζονται και να προλαμβάνονται οι συνθήκες εκείνες που επιτρέπουν την άσκηση βίας. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει οι επαγγελματίες που έρχονται σε επαφή με τις γυναίκες να έχουν την κατάλληλη εμπειρία και εκπαίδευση ώστε να μπορούν αναγνωρίζουν τα προβλήματα, αλλά και να προτείνουν λύσεις και θεραπείες για αυτά. Ιδιαίτερα σημαντικό για να είναι αποτελεσματικές οι λύσεις αυτές είναι να λαμβάνουν υπόψιν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των θυμάτων, ώστε οι προτεινόμενες λύσεις να είναι συμβατές με αυτά. Επίσης, η φροντίδα αυτή θα πρέπει να παρέχεται με διακριτικό τρόπο, ώστε και να είναι προσβάσιμη σε γυναίκες που είναι θύματα βίας από το στενό τους περιβάλλον, αλλά και να αποφεύγεται ο γενικότερος στιγματισμός των γυναικών αυτών. Συνεπώς, οι υπάλληλοι που είναι υπεύθυνοι για τη συλλογή καταγγελιών κακοποίησης, θα πρέπει να είναι εύκολα προσβάσιμοι, να είναι εξασφαλισμένη η εμπιστευτικότητα τους, και να διασφαλιστεί πως όλες οι γυναίκες είναι ενήμερες για την ύπαρξη τους (Unhcr, 2011). Η όλη στήριξη θα πρέπει να συνοδεύεται και από την κατάλληλη νομική υποστήριξη, αλλά και τη δυνατότητα ποινικής δίωξης του δράστη όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο, και της αντίστοιχης προστασίας των μαρτύρων. Σημαντική βοήθεια ως προς τα παραπάνω μπορεί να προσφέρει και η επανένωση οικογενειών που είναι χωρισμένες, είτε σε διαφορετικούς καταυλισμούς, είτε μέσα στον ίδιο τον καταυλισμό, έτσι ώστε να μειωθεί ο αριθμός των ασυνόδευτων γυναικών. Τέλος, θα πρέπει να εξαντλούνται οι δυνατότητες μετεγκατάστασης γυναικών που είναι θύματα κακοποίησης, καθώς η απομάκρυνση ενός

θύματος από τον τόπο όπου του έχει ασκηθεί βία μπορεί να λειτουργήσει ιδιαίτερα ευεργετικά για τα τραύματά του. Ειδικά προγράμματα, όπως το «Women – at – Risk», το οποίο έχει δημιουργηθεί για τη διευκόλυνση της μετεγκατάστασης σε άλλες χώρες γυναικών που έχουν βιώσει ή βιώνουν ιδιαίτερα δύσκολες καταστάσεις, μπορεί να αποδειχθούν ιδιαίτερα βοηθητικά σε τέτοιες περιπτώσεις.

Τέλος, σημαντικότερος ίσως παράγοντας είναι η διασφάλιση της εκπαίδευσης και της ολοκληρωμένης και αυτόνομης ενημέρωσης των γυναικών προσφύγων για τα δικαιώματά τους, αλλά και για τη συνολικότερη λειτουργία της διαδικασίας χορήγησης ασύλου, με τα διαφορετικά βήματα που θα πρέπει κάποιος να ακολουθήσει. Η ενημέρωση αυτή θα πρέπει προφανώς να είναι σε μία γλώσσα που κατανοούν, αλλά και να επιμένει στο γεγονός ότι μπορούν να αιτηθούν για άσυλο από μόνες τους, ανεξάρτητα από κάποιον άντρα – αρχηγό της οικογένειας. Επίσης, θα πρέπει να κερδηθεί η εμπιστοσύνη της αιτούσας το άσυλο, έτσι ώστε να κατανοήσει ότι η όποια συλλογή πληροφοριών γίνεται για το δικό της συμφέρον και προστασία, ώστε να στοιχειοθετηθεί όσο το δυνατόν καλύτερα η υπόθεσή της. Στην ενημέρωση αυτή πρέπει να προστεθεί και η ενημέρωση όσων υπάρχει πιθανότητα να κακομεταχειριστούν στο μέλλον γυναίκες, καθώς η γνώση των συνεπειών που θα έχουν οι πράξεις τους μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά. (Unhcr, 2008)

3.3. Η κατάσταση των κέντρων υποδοχής στην Ελλάδα.

Τον Δεκέμβριο του 2016, το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, μαζί με το Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών Διοτίμα, εξέδωσαν μία ιδιαίτερα διαφωτιστική μελέτη για τις ανάγκες των γυναικών προσφύγων που μένουν σε δομές προσωρινής φιλοξενίας στην Ελλάδα και κατά πόσο αυτές καλύπτονται από τις υφιστάμενες δομές (Διοτίμα, 2016). Μέσα από δέκα ατομικές συνεντεύξεις, από τρεις εστιασμένες ομάδες συζήτησης, σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Λέσβο, και 57 ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν από δημοτικά και κρατικά Συμβουλευτικά Κέντρα, Ξενώνες Φιλοξενίας θυμάτων έμφυλης βίας που δραστηριοποιούνται στον ελλαδικό χώρο, από οργανώσεις που δρουν στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας αλλά και με την επιτόπια παρουσία των ερευνητών στο πεδίο της έρευνας, η ερευνητική ομάδα μπόρεσε να στοιχειοθετήσει μία αρκετά ολοκληρωμένη εικόνα της κατάστασης που επικρατεί και να επισημάνει τις ελλείψεις που παρατηρούνται.

Οι παρατηρήσεις αυτές, όπως επισημαίνεται και στην έρευνα, γίνονται υπό το πρίσμα του ότι πλέον η κατάσταση στην Ελλάδα δεν θεωρείται «έκτακτη», αλλά βρίσκεται σε τροχιά σταθεροποίησης. Αυτό έχει σαν συνέπεια να υπάρχει μία διαδικασία σταδιακής αποχώρησης διεθνών μη-κυβερνητικών οργανώσεων και μείωσης των διαθέσιμων πόρων για το 2017, γεγονός που σημαίνει ότι το βάρος της διαχείρισης μεταφέρεται σχεδόν αποκλειστικά στο ελληνικό κράτος και τους εγχώριους φορείς του δημοσίου και της κοινωνίας των πολιτών. Τη στιγμή που διενεργήθηκε η έρευνα, από τους διεθνείς και εγχώριους φορείς που δραστηριοποιούνταν στην Ελλάδα, η μεγάλη πλειοψηφία (19) είχε σαν αντικείμενο παρέμβασης την ψυχική και κοινωνική στήριξη, ενώ δέκα ασχολούνταν με την παροχή νομικής υποστήριξης/συμβουλευτικής. Από την άλλη, σε κάποιους κρίσιμους τομείς φαίνεται να υπάρχει ανεπάρκεια αρμόδιων φορέων. Στο ζήτημα της ταυτοποίησης και της παραπομπής ατόμων με ευαλωτότητα επικεντρώνονται μόνο τέσσερις φορείς, στην ειρηνική συνύπαρξη με τις τοπικές κοινότητες επίσης τέσσερις, στη διαχείριση των περιστατικών έμφυλης βίας και τις παρεμβάσεις για την ενδυνάμωση των γυναικών προσφύγων οκτώ φορείς, πέντε στη διοργάνωση δραστηριοτήτων ενδυνάμωσης, ενώ στο θέμα της εμπλοκής της τοπικής και προσφυγικής κοινότητας στην προστασία τρεις, και στην παροχή διοικητικών υπηρεσιών μόλις δύο. Οι ελλείψεις αυτές, όπως θα δούμε και παρακάτω, αποτυπώνονται και στην καθημερινότητα των γυναικών προσφύγων και εγείρουν δυσκολίες τόσο στις ίδιες όσο και στους αρμόδιους που στελεχώνουν τους φορείς. (Διοτίμα, 2016 σ.39)

Ξεκινώντας με κάποιες ποσοτικές παρατηρήσεις για τις υφιστάμενες δομές, η πρώτη διαπίστωση είναι ότι ο αριθμός των δομών που ασχολούνται σε βάθος με την προστασία ευάλωτων ομάδων γυναικών δεν είναι ικανός για να ανταποκριθεί στις ανάγκες του γυναικείου προσφυγικού πληθυσμού που υπάρχει αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα. Το έλλειμμα αυτό γίνεται ακόμα πιο εμφανές όσον αφορά τους φορείς που μπορούν να αναλάβουν μία ολοκληρωμένη διαχείριση περιστατικών έμφυλης βίας. Η έλλειψη τέτοιων δομών, αλλά και σχετικής εμπειρίας, έχει σαν συνέπεια να μην παρατηρούνται αρκετές πρωτοβουλίες που να ενισχύουν την ενδυνάμωση των γυναικών, που αποτελεί βασικό παράγοντα για να μπορέσουν οι ίδιες να πάρουν πιο ενεργό και συμμετοχικό ρόλο στην επίλυση των προβλημάτων που τις αφορούν. Σημαντική κρίνεται επίσης και η έλλειψη ασφαλών χώρων για τις γυναίκες, μέσα στους οποίους θα μπορούσαν να αναπαυθούν και να ξεκινήσει μία διαδικασία ενδυνάμωσης με ευνοϊκότερους όρους. Μέσα στο ίδιο πλαίσιο, από την έρευνα προκύπτει ανεπάρκεια

στην παρέμβαση στην τοπική και την προσφυγική κοινότητα ώστε να προληφθούν περιστατικά έμφυλης βίας, αλλά και να εξαλειφθεί ο στιγματισμός όσων γυναικών έχουν υποστεί τέτοια βία.

Επιπρόσθετα, στο πεδίο της νομικής υποστήριξης φαίνεται να μην καλύπτονται σε ικανοποιητικό βαθμό οι ανάγκες, παρατηρούνται κενά στο επίπεδο της ταυτοποίησης των ευαίσθητων ομάδων που χρειάζονται ιδιαίτερη φροντίδα, και συνεπώς στην παραπομπή τους σε εξειδικευμένους φορείς. Άλλο ένα κενό που παρατηρείται είναι ως προς το gender mainstreaming, που είναι από τις βασικές κατευθυντήριες αρχές που δίνει η Ύπατη Αρμοστεία στους αρμόδιους φορείς. Σύμφωνα πάντα με την έρευνα η διοίκηση των δομών προσωρινής φιλοξενίας δεν έχει ενσωματώσει σε ικανοποιητικό βαθμό την οπτική του φύλου στον τρόπο λειτουργίας της. Αντίστοιχη έλλειψη υπάρχει και στη δράση των αρμόδιων φορέων εντός και εκτός των κέντρων προσωρινής φιλοξενίας (camps).

Όσον αφορά την υλική υπόσταση των δομών προσωρινής φιλοξενίας, κρίνεται προβληματικός ο σχεδιασμός και η οικοδόμηση τους, καθώς δεν συμμορφώνονται με τα διεθνή πρότυπα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να υπάρχει αυξημένη ανησυχία τόσο από τις ίδιες τις γυναίκες πρόσφυγες που διαμένουν σε αυτά, όσο και από το προσωπικό που τις στηρίζει ως προς την ασφάλεια και την προστασία τους. Τις ανησυχίες αυτές αυξάνουν η έλλειψη αστυνόμευσης και περιπολιών στις περισσότερες από αυτές τις δομές. Άλλα προβλήματα που ενισχύουν τους φόβους είναι ο υπερπληθυσμός των χώρων αυτών, ο συχνά ελλιπής φωτισμός και η εγγύτητα των καταλυμάτων. (Unhcr, 2008) (Διοτίμα, 2016)

Σημαντικό μέρος της έρευνας εστιάζει στο ζήτημα γύρω από την αποκάλυψη της έμφυλης βίας που έχουν υποστεί γυναίκες πρόσφυγες και τους τρόπους διαχείρισής τους. Δηλαδή, κατά πόσο και υπό ποιες συνθήκες οι γυναίκες που βρίσκονται στους προσωρινούς χώρους φιλοξενίας αποκαλύπτουν περιστατικά έμφυλης βίας που έχουν υποστεί, και ποια είναι η διαχείριση των φορέων από αυτό το σημείο και έπειτα, με έμφαση στη δυνατότητα παραπομπής τους στους Ξενώνες Φιλοξενίας θυμάτων έμφυλης βίας ή/και τα Συμβουλευτικά Κέντρα, και την κατάσταση που επικρατεί εκεί. Ξεκινώντας από τη διαπίστωση ότι οι γυναίκες που φτάνουν στο σημείο να αποκαλύψουν ότι έχουν υπάρξει θύματα έμφυλης βίας, είναι πολύ λιγότερες από τον πραγματικό αριθμό αυτών, η έρευνα επικεντρώνεται σε ορισμένες από τις αιτίες που εξηγούν το φαινόμενο αυτό. Σίγουρα, ένας από τους βασικούς λόγους είναι οι δύσκολες συνθήκες τις οποίες βιώνουν στη χώρα υποδοχής, καθώς δεν αισθάνονται την απαραίτητη προσωπική και κοινωνική

σταθερότητα ώστε να βρουν τη δύναμη να αποκαλύψουν μία τέτοια τραυματική εμπειρία. Επιπλέον, η μεταβατική κατάσταση στην οποία βρίσκονται, συχνά σημαίνει πως στερούνται τον απαραίτητο χρόνο για να ενημερωθούν καλά για τις επιλογές και τις δυνατότητες που τους δίνονται για κάτι τέτοιο, αλλά και για να χτίσουν σχέσεις εμπιστοσύνης με τα άτομα στα οποία θα εκμυστηρευτούν αυτές τις τραυματικές εμπειρίες. Όμως η έλλειψη εμπιστοσύνης που έχουν οι πρόσφυγες συναντάται και στο επίπεδο της ίδιας της διαδικασίας, στο κατά πόσο αυτή είναι αποτελεσματική ή όχι για να αντιμετωπίσει το ζήτημα αυτό. Σε όλα αυτά πρέπει να προστεθεί και ο έντονος φόβος κοινωνικού στιγματισμού και περιθωριοποίησης, άλλα και η έλλειψη ολοκληρωμένης και συστηματικής ενημέρωσης σχετικά με τα δικαιώματά των γυναικών προσφύγων, και τις σχετικές νομοθεσίες που αναγνωρίζουν την έμφυλη βία σαν ποινικά κολάσιμη και άρα προστατεύουν τα δικαιώματα όσων την έχουν υποστεί.

Αντίστοιχα προβληματική φαίνεται να είναι και η κατανομή στη χώρα των δομών που είναι υπεύθυνες για τη διαχείριση περιστατικών έμφυλης βίας, καθώς είναι συγκεντρωμένες γύρω από τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, αφήνοντας σημαντικά κενά στην επαρχία. Το πρόβλημα της διαχείρισης των περιστατικών αυτών από τους αρμόδιους φορείς επιτείνεται από την έλλειψη συντονισμού ανάμεσά τους και τον γραφειοκρατικό τρόπο λειτουργίας τους, που συχνά κωλύουν τις διαδικασίες, ενώ συχνά δεν είναι ξεκάθαρος ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει ο καθένας από αυτούς. Η έλλειψη συντονισμού έχει επίσης επιπτώσεις και στις διαδρομές παραπομπής των γυναικών προσφύγων προς τις αρμόδιες υπηρεσίες. Επίσης, στο σύστημα παραπομπής προκύπτει και ένα σημαντικό πρόβλημα ως προς την τήρηση του απορρήτου της κάθε υπόθεσης. Τέλος, στους αρμόδιους φορείς για τη διαχείριση περιστατικών έμφυλης βίας, παρατηρείται επίσης η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού με την κατάλληλη εκπαίδευση, η έλλειψη διερμηνέων και πολιτιστικών διαμεσολαβητών, νομικής βοήθειας και επαρκούς επεξήγησης των επιλογών που έχει η γυναίκα πρόσφυγας. (Διοτίμα, 2016)

Μέσα στους ξενώνες και τα συμβουλευτικά κέντρα διαπιστώνεται έλλειψη σε διερμηνείς και υπαλλήλους με κατάλληλη κατάρτιση ως προς την απαραίτητη πολιτισμική διαμεσολάβηση, καθώς και σε υπηρεσίες ψυχό-κοινωνικής στήριξης για τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Όσον αφορά τα παιδιά, υπάρχει επίσης έλλειψη παιδαγωγικών υπηρεσιών. Άλλο επιβαρυντικό στοιχείο για όσες γυναίκες διαμένουν σε ξενώνες, είναι ότι αυτοί βρίσκονται συχνά μακριά από τα αστικά κέντρα, και είναι δύσκολη η μετακίνηση από και προς αυτά.

Πέρα από αυτά τα «εξωτερικά» στοιχεία, υπάρχουν διάφορα ζητήματα που προκύπτουν από τους κανόνες λειτουργίας των ίδιων των ξενώνων. Για παράδειγμα, για να φιλοξενηθεί μία πρόσφυγας, θα πρέπει να περάσει κάποιες απαραίτητες ιατρικές εξετάσεις. Αυτό λειτουργεί συχνά ανασταλτικά, γιατί οι εξετάσεις αυτές αποδεικνύονται συνήθως χρονοβόρες, κυρίως λόγω του ότι πρέπει να γίνουν από διαφορετικά νοσοκομεία, με την αντίστοιχη καθυστέρηση που αυτό συνεπάγεται. Ανασταλτικά επίσης λειτουργεί το γεγονός ότι οι ίδιες οι γυναίκες δεν επιθυμούν συχνά να περάσουν αυτές τις εξετάσεις, ιδίως αν τις διενεργεί άνδρας γιατρός. Άλλο πρόβλημα που αφορά τους κανόνες λειτουργίας είναι ότι δεν επιτρέπεται η φιλοξενία αγοριών άνω των δώδεκα ετών, αποκλείοντας έτσι αρκετές μητέρες. Ένας επιπλέον λόγος για την απομάκρυνση ορισμένων γυναικών από τους ξενώνες είναι η ανεπαρκής ενημέρωση που παίρνουν σχετικά τους κανονισμούς και κυρίως τις παροχές των ξενώνων.

Τέλος, υπάρχουν και αρκετοί παράγοντες που αποθαρρύνουν τις γυναίκες πρόσφυγες από το να απευθυνθούν στους ξενώνες για φιλοξενία. Τέτοιοι είναι το ότι αισθάνονται πως σε έναν ξενώνα θα είναι αποκομμένες από κοντινό τους περιβάλλον και τους συγγενείς και οικείους ανθρώπους, αλλά και από άλλου τύπου «οφέλη» που μπορεί να έχουν στις δομές προσωρινής φιλοξενίας, όπως το να βρίσκονται κοντά στα κυκλώματα διακίνησης, και να χάσουν έτσι κάποια ευκαιρία να πάνε σε άλλη χώρα. Άλλος φόβος μπορεί να είναι το να χάσουν τη θέση τους σε κάποια δομή προσωρινής φιλοξενίας, κίνδυνος που αυξάνεται από τον υπερπληθυσμό που παρατηρείται σε αυτές. Εξίσου ανασταλτικά, σύμφωνα με μαρτυρίες της έρευνας, λειτουργεί και ο φόβος αντιποίνων από τον σύζυγο, σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας.

Στις παραπάνω σειρές έγινε μία σύνοψη των ελλείψεων που διαπιστώνονται στις δομές προσωρινής φιλοξενίας, τους Ξενώνες Φιλοξενίας θυμάτων έμφυλης βίας και τα συμβουλευτικά κέντρα, αλλά και γενικότερα στους φορείς που είναι αρμόδιοι για τη διαχείριση περιστατικών έμφυλης βίας. Ελλείψεις που αφορούν συγκεκριμένα τις ανάγκες των γυναικών προσφύγων και ιδίως τις πιο ευάλωτες ομάδες ανάμεσά τους. Οι ελλείψεις αυτές συγκροτήθηκαν στη βάση των οδηγιών και των κατευθυντήριων αρχών που έχει εκδώσει η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, με βάση την πολύχρονη και ευρεία εμπειρία που έχει συλλέξει από τη διαχείριση τέτοιων περιστατικών σε ολόκληρο τον κόσμο. Όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς οι ελλείψεις δεν είναι λίγες, και υπάρχουν επείγουσα βήματα και ενέργειες που πρέπει να γίνουν από την πολιτεία και τους αρμόδιους φορείς για την αντιμετώπιση αυτών των καταστάσεων, στην προοπτική

ξεπεράσματος των έμφυλων ανισοτήτων ανάμεσα στους προσφυγικούς πληθυσμούς στην Ελλάδα.

3.4. Η ενδυνάμωση των γυναικών προσφύγων ως μέσο ένταξης.

Τον Μάρτιο του 2001, στο πλαίσιο της παρουσίασης πολιτικών για την κοινοτική εξέλιξη, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες έκανε λόγο για την αρχή της ενδυνάμωσης της κοινότητας. Αυτή η προσέγγιση στηρίζεται στην πολυετή εμπειρία του οργανισμού, κατά την οποία εφάρμοσε στρατηγικές που εμπλέκουν τους πρόσφυγες δίνοντας τους ενεργό ρόλο στην ανάπτυξη των μηχανισμών προστασίας, στην οργάνωση των camps και στον γενικό επανασχεδιασμό της ζωής τους. Ουσιαστικά, η ενδυνάμωση των προσφύγων, των εσωτερικά εκτοπισμένων πληθυσμών και των επαναπατριζόμενων γίνεται γρήγορα κεντρική αρχή του οργανισμού.

Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες (2001, σ.3) με τον όρο ενδυνάμωση εννοούμε *«την διαδικασία μέσω της οποίας οι γυναίκες και οι άντρες σε μειονεκτούσες θέσεις, αυξάνουν την πρόσβαση τους σε γνώσεις, σε πόρους, τη δύναμη τους να λαμβάνουν αποφάσεις και την ευαισθητοποίηση τους για ενεργή συμμετοχή στην κοινότητα τους, προκειμένου να καταφέρουν να αποκτήσουν ένα επίπεδο ελέγχου στο δικό τους περιβάλλον»*, ενώ αποδυνάμωση θεωρείται *«..κάθε δράση, πρόγραμμα ανάπτυξης ή διαδικασία που αγνοεί τις ανάγκες, τις προτεραιότητες, τα ενδιαφέροντα των γυναικών και αντρών με αποτέλεσμα να μειώνεται η συνεισφορά τους στη λήψη αποφάσεων και να αποτελεί εμπόδιο στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική τους εξέλιξη.»*

Συντάσσει έτσι έναν Οδηγό στον οποίο παρέχονται πρακτικά παραδείγματα ενδυνάμωσης. Ο οδηγός αυτός βασίζεται στην υπόθεση, ότι οι ρόλοι και οι σχέσεις μεταξύ των φύλων διαμορφώνουν τη διαδικασία της ενδυνάμωσης. Η εργασία και οι ποιότητες των γυναικών και αντρών, κοριτσιών και αγοριών εκτιμώνται διαφορετικά σε κάθε κοινωνία, κάτι το οποίο σημαίνει ότι γυναίκες και άντρες έχουν διαφορετική πρόσβαση και έλεγχο σε γνώσεις και πόρους. Σε πολλές κοινωνίες αυτό μπορεί να εκδηλωθεί ως προνομιακή μεταχείριση ενός φύλου έναντι ενός άλλου σε διαφορετικά κοινωνικά, οικονομικά ή πολιτικά πεδία. Έτσι, σημαντικές κρίνονται από τον οργανισμό οι ειδικές πρωτοβουλίες για την ενδυνάμωση γυναικών και αντρών που έρχονται αντιμέτωποι με έμφυλες ανισότητες. (Unhcr, 2001,σ.3)

Συγκεκριμένα για τις γυναίκες πρόσφυγες, ο ξεριζωμός από την χώρα καταγωγής μπορεί να εμπεριέχει προκλήσεις όσο και ευκαιρίες για την ενδυνάμωση τους. Με μία πρώτη ματιά θα μπορούσαμε να πούμε ότι η προσφυγιά/μετανάστευση μπορεί να αποτελέσει μία ιδιαίτερος τραυματική εμπειρία για τους εκτοπισμένους πληθυσμούς. Οι γυναίκες πρόσφυγες, παραδοσιακά υπεύθυνες για τα παιδιά, για τους ηλικιωμένους και για τις ευθύνες του σπιτιού, συχνά επιβαρύνονται πολύ περισσότερο από την μετακίνηση και την πραγματικότητα που έχουν να αντιμετωπίσουν στις χώρες υποδοχής. Όπως έχει ήδη αναφερθεί στην παρούσα μελέτη, συχνά με τον εκτοπισμό οι παραδοσιακοί μηχανισμοί προστασίας υποβαθμίζονται και η βία συμπεριλαμβανομένης της ενδοοικογενειακής, αυξάνεται. Επιπρόσθετα, οι γυναίκες πολλές φορές αποκλείονται από τα κέντρα λήψης αποφάσεων με αποτέλεσμα να μην είναι σε θέση να εκφράσουν απόψεις για θέματα που επηρεάζουν τη ζωή τους ή να πάρουν αποφάσεις και να αποκτήσουν έλεγχο στο περιβάλλον στο οποίο ζουν. Πολύ συχνά έτσι, οι γυναίκες πρόσφυγες εξαρτώνται από τους άντρες συγγενείς τους για την πρόσβαση ακόμα και σε βασικές ανάγκες μέσα στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας αλλά και γενικότερα κατά τη διάρκεια της ζωής τους στη χώρα ασύλου. (Διοτίμα, 2016) (Jabbar, S., Zaza, I. H., 2015)

Από την άλλη μεριά η προσφυγιά/μετανάστευση μπορεί να αποτελέσει μία ενδυναμωτική διαδικασία για τις γυναίκες. Καθημερινά στη χώρα υποδοχής συναντάται οι γυναίκες πρόσφυγες να αμφισβητούν ενεργά τους παραδοσιακούς τους ρόλους, όταν αυτοί αποτελούν εμπόδιο στη συμμετοχή τους σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Παρατηρείται έτσι σε πολλές περιπτώσεις, γυναίκες πρόσφυγες να οργανώνονται συλλογικά και να διεκδικούν το δικαίωμα συμμετοχής τους σε διαφορετικές πτυχές της ζωής τόσο στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας (camps) όσο και στην εγχώρια κοινότητα. (Erden, 2015, σ.9) (Jabbar, S., Zaza, I. H., 2015 σ.11)

Η ενδυνάμωση βέβαια δεν είναι εύκολο να αποδειχτεί και να μετρηθεί καθώς δεν υπάρχει ένας συγκεκριμένος παράγοντας που να οδηγεί σε αυτήν, και σίγουρα δεν αποτελεί μία γραμμική διαδικασία. Ακόμα, οι στρατηγικές ενδυνάμωσης δεν παράγουν άμεσα αποτελέσματα, ενώ απαιτούν πολλαπλές παρεμβάσεις σε βάθος χρόνου. Όπως αναφέρεται στον συγκεκριμένο οδηγό «*Longwe Women's Empowerment Framework*», (Unhcr, 2001 σ.5) μια γυναίκα μπορεί να αντιμετωπίζει διάφορα εμπόδια που σχετίζονται με την κοινωνική, οικονομική ή πολιτική σφαίρα καθώς επίσης και εμπόδια που αφορούν την αυτοαντίληψη της. Οποιαδήποτε πρωτοβουλία ενδυνάμωσης έτσι πρέπει να

εμπλέκει τις πολλαπλές διαστάσεις που διαμορφώνουν τη ζωή των γυναικών, συμπεριλαμβανομένων των φυλετικών και εθνοτικών διακρίσεων, καθώς επίσης και των διακρίσεων με βάση την ηλικία και τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Για παράδειγμα, ένας μεγάλος αριθμός καλών πρακτικών συγκεκριμένα αναφέρονται στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν γυναίκες και άντρες λόγω του ιστορικού ρατσισμού ή των εθνοτικών διαχωρισμών που οδηγούν σε πολιτικό και οικονομικό αποκλεισμό τους.

Το «*Longwe Women's Empowerment Framework*» αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για την αξιολόγηση της κατάστασης των πρόσφατα εκτοπισμένων γυναικών και μέτρησης της διαδικασίας ενδυνάμωσης. Το συγκεκριμένο εργαλείο προσδιορίζει τέσσερις διαστάσεις της ενδυνάμωσης των γυναικών οι οποίες εστιάζουν στην ικανότητα των γυναικών να έχουν πρόσβαση σε πόρους, στη βελτίωση της αυτογνωσίας τους σε συνάρτηση με τα δικαιώματά τους, στην κινητοποίηση τους για τα δικαιώματά τους, στην απόκτηση ελέγχου πάνω στο περιβάλλον τους με ένα τρόπο ίσο με αυτό των αντρών. Αυτό το εργαλείο ενισχύεται όταν λαμβάνεται υπόψη και μία πέμπτη διάσταση: τα αποτελέσματα της ισότητας των φύλων εντός των θεσμικών οργάνων. Αν για παράδειγμα οι δραστηριότητες που οργανώνει η Ύπατη αρμοστέα του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, οι οργανώσεις και οι κρατικοί φορείς επηρεάζουν τη θέση των γυναικών και αντρών, τότε η ενίσχυση στρατηγικών που είναι σχεδιασμένες να προωθούν την ισότητα των φύλων αποτελούν μια διάσταση ενδυνάμωσης.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4.1. Αντικείμενο και σκοπός της έρευνας.

Μετά από τουλάχιστον δύο χρόνια παραμονής του προσφυγικού πληθυσμού στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας (camps), έχουν γίνει πια πλήρως κατανοητές οι δυσλειτουργίες και τα κενά που προκύπτουν σε όλα τα επίπεδα καθώς και το αντίκτυπο που έχουν αυτά στην ψυχοσύνθεση των πρόσφατα εκτοπισμένων ανθρώπων. Όσο ο χρόνος κυλά και ξεθωριάζει ο πρώτος πανικός για άμεση περίθαλψη, φροντίδα και φιλοξενία του νεο-εισερχόμενου πληθυσμού καθίσταται ακόμα πιο επιτακτική η ανάγκη για κινήσεις που θα αφορούν στην ένταξη των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία.

Η λειτουργία των κέντρων προσωρινής φιλοξενίας είναι ιδιαίτερα σημαντική κατά την υποδοχή των νέων πληθυσμών. Εξίσου σημαντικό όμως είναι να διατηρείται ο βραχυπρόθεσμος χαρακτήρας παραμονής στα camps, ώστε οι άνθρωποι να μην μένουν εγκλωβισμένοι σε συνθήκες βλαβερές προς τους ίδιους. Από την αρχή της λειτουργίας των camps δημιουργείται μία εξαρτητική σχέση των προσφύγων από το κράτος και τις οργανώσεις ακόμα και για τις πιο βασικές τους ανάγκες όπως είναι το φαγητό, η στέγη, η ατομική φροντίδα κτλ. Χάνεται έτσι κάθε αίσθημα αυτενέργειας, φροντίδας και αυτονόμησης του εαυτού. Η ζωή τους διακατέχεται από μία στατικότητα, η οποία σε συνδυασμό με την έλλειψη γνώσης για το μέλλον τους, την αεργία και την κατάργηση των κοινωνικών τους ρόλων έχει ως αντίκτυπο την απώλεια του αισθήματος του «ανήκειν». Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, δεν μπορεί παρά να παράγονται βία και εντάσεις που εκθέτουν σε ακόμα μεγαλύτερο κίνδυνο ευάλωτες ομάδες του προσφυγικού πληθυσμού όπως είναι οι γυναίκες μόνες και τα παιδιά, υπονομεύοντας παράλληλα την διασφάλιση των δικαιωμάτων τους (Διοτίμα, 2016)

Για όλους του παραπάνω λόγους κρίνεται σημαντικό να τεθούν στόχοι για σταδιακή εγκατάσταση των προσφύγων εντός του αστικού ιστού με παράλληλη εξασφάλιση υποστηρικτικών υπηρεσιών και παρεμβάσεων, όπως είναι η παροχή ψυχοκοινωνικής και νομικής υποστήριξης μέσα από μια κατεύθυνση ενεργοποίησης και ενδυνάμωσης τους. Στο πλαίσιο αυτό, η αναγνώριση της κρισιμότητας της ενδυνάμωσης των γυναικών προσφύγων και η διασφάλιση ενός φυσικού, κοινωνικού και πολιτικού χώρου, που μπορεί

να παρασχεθεί σε αυτές μέσα από ασφαλείς χώρους (women friendly spaces) ή δράσεις με στόχο την ενδυνάμωση πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα. Όπως αναφέρεται και στην έρευνα της Διοτίμα (2016, σ.23) *«Είναι πολλές πλέον οι θετικές μαρτυρίες εκείνες που επιβεβαιώνουν το πόσο ενδυναμωτική είναι η δυνατότητα που τους παρέχεται στο να οικοδομήσουν ατομικές και συλλογικές στρατηγικές απόκρισης στις ίδιες τις ανάγκες τους. Είναι ένας σημαντικός τρόπος να αποκοτούν αυτοπεποίθηση να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις του εκτοπισμού τους στο μέσο ή μακρό χρονικό διάστημα.»*

Το γεγονός λοιπόν που λειτούργησε ως κίνητρο για την επιλογή του συγκεκριμένου ερευνητικού πεδίου, ήταν η διαπίστωση της ερευνήτριας, όπως φάνηκε και μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, ότι υπάρχει έλλειψη προσεγγίσεων ενδυνάμωσης και διάστασης του φύλου από τα προγράμματα και τις δράσεις που κατά κύριο λόγο υλοποιούνται στη χώρα μας κρατικά ή από διεθνείς και εθνικές οργανώσεις. Σε συνδυασμό με τη βαθιά πεποίθηση της ερευνήτριας στην σημαντικότητα υλοποίησης τους για την ουσιαστική στήριξη και προστασία των γυναικών προσφύγων, αντικείμενο και στόχος της έρευνας αποτέλεσε η άποψη των γυναικών προσφύγων για τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τις δράσεις που έχουν ως στόχο την ενδυνάμωση και είναι εστιασμένα στις ανάγκες τους και η επίδραση που έχει τελικά στις ίδιες η συμμετοχή τους σε αυτά.

Επίσης, η ετήσια εργασιακή εμπειρία της ερευνήτριας σε ένα πρόγραμμα ενδυνάμωσης και ψυχοκοινωνικής στήριξης γυναικών προσφύγων μέσα στο πλαίσιο δύο camps εντός της Αττικής, της επέτρεψε να έχει μία πολύ καθαρή εικόνα της κατάστασης στα camps, των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες πρόσφυγες εντός και εκτός της διαμονής τους στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας, δυσκολίες που σχετίζονται αποκλειστικά με τη διαμονή τους εκεί ή και άλλες που είναι ανεξάρτητες. Επίσης, έγινε ξεκάθαρη η σημαντικότητα για τη λειτουργία χώρων που θα προσφέρουν ένα υγιές και ασφαλή πλαίσιο συνύπαρξης στις γυναίκες πρόσφυγες, με δυνατότητα να εκφράζουν τις ιδέες τους, να είναι ενεργές πολίτες με στόχο την ένταξη τους στην κοινότητα.

Το ενδιαφέρον της ερευνήτριας λοιπόν επικεντρώθηκε σε ένα τέτοιο χώρο συνύπαρξης των γυναικών με στόχο να διαπιστώσει από τις ίδιες τις γυναίκες πρόσφυγες πως πραγματικά βιώνουν την παρουσία τους εκεί, αν και τι είναι αυτό που αντλούν, αν και τι είναι αυτό που δίνουν. Για να διαπιστωθούν τα παραπάνω κρίνεται σημαντικό να ερευνηθούν πρώτα οι ανάγκες των συγκεκριμένων γυναικών και οι συνθήκες ζωής τους.

4.2. Άξονες και ερευνητικά ερωτήματα.

Τα ζητήματα που προαναφέρθηκαν ασφαλώς δημιουργούν ερωτήματα, τα οποία εφόσον τεθούν με δόκιμο τρόπο και απαντηθούν, μπορούν να προσφέρουν ένα πληρέστερο πλαίσιο κατανόησης των αναγκών των γυναικών προσφύγων και την επίδραση που έχει τελικά στις ίδιες η συμμετοχή τους σε προγράμματα ενδυνάμωσης. Πιο συγκεκριμένα, λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι οι γυναίκες πρόσφυγες αντιμετωπίζουν ειδικές προκλήσεις που σχετίζονται με το φύλο τους και την θετική επίδραση που έχει διαπιστωθεί να έχει σε αυτές η συμμετοχή τους σε προγράμματα εκπαιδευτικά με στόχο την ενδυνάμωση, ως κεντρικό ερώτημα της έρευνας τέθηκε το εξής: Ποια η επίδραση που έχει στις γυναίκες πρόσφυγες η συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα που εστιάζουν στις ανάγκες τους μέσα από το πρίσμα της ενδυνάμωσης;

Από το παραπάνω ερώτημα, προέκυψαν ερευνητικοί άξονες και από τους άξονες επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα που παρατίθενται στη συνέχεια. Ερευνητικοί άξονες:

Ο πρώτος άξονας αφορά τις απόψεις των γυναικών προσφύγων που συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα ενός δικτύου για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες σχετικά με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν ή έχουν αντιμετωπίσει στην παραμονή τους στην χώρα υποδοχής. Ο συγκεκριμένος άξονας εστιάζει αρκετά στις δυσκολίες που συνδέονται και με την παραμονή των γυναικών στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας (camps) αλλά και τις ανάγκες που προκύπτουν από αυτήν.

Ο δεύτερος άξονας αφορά στους λόγους που οι γυναίκες πρόσφυγες επιλέγουν να συμμετάσχουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα που υλοποιεί το εν λόγω δίκτυο, στο τι είναι αυτό που βρίσκουν τελικά εκεί και τους κινητοποιεί να παραμείνουν. Όπως και στον πρώτο άξονα έτσι και στον συγκεκριμένο επιδιώκεται μία σύνδεση με τις δυσκολίες που οι συγκεκριμένες γυναίκες βιώνουν ή έχουν βιώσει καθώς αυτό μας βοηθά να αντιληφθούμε καλύτερα την κατάσταση στην οποία βρίσκονται, όταν απευθύνονται στο δίκτυο.

Ο τρίτος και τελευταίος άξονας της έρευνας αφορά στην επίδραση που μπορεί να έχει στις γυναίκες πρόσφυγες η συμμετοχή τους στα εκπαιδευτικά προγράμματα του δικτύου. Πιο συγκεκριμένα, αν θεωρούν ότι έχει αλλάξει κάτι στη ζωή τους και αν με κάποιο τρόπο πιστεύουν ότι έχει επιδράσει θετικά ή αρνητικά στις ίδιες και στον άμεσο οικογενειακό τους πλαίσιο.

Ερευνητικά ερωτήματα, οι απαντήσεις των οποίων ελέγχθηκαν σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας.

1. Ποιες οι ανάγκες των γυναικών προσφύγων που συμμετέχουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα του συγκεκριμένου δικτύου για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες;
2. Ποιοι είναι οι λόγοι για τους οποίους οι γυναίκες πρόσφυγες επιλέγουν να παρακολουθήσουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα του δικτύου;
3. Ποια η επίδραση στις γυναίκες πρόσφυγες από την παρακολούθηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του δικτύου;
4. Ποιες οι απόψεις των γυναικών προσφύγων για τα εκπαιδευτικά προγράμματα γενικά;

4.3. Μεθοδολογία έρευνας.

Η εξέταση των παραπάνω ερωτημάτων πραγματοποιήθηκε αρχικά μέσω βιβλιογραφικής επισκόπησης για την πληρέστερη κατανόηση και προσέγγιση του θέματος. Έπειτα, κρίθηκε σκόπιμο να ακολουθηθεί η ποιοτική μέθοδος, για την κατανόηση των αντιλήψεων και των βιωμάτων των γυναικών προσφύγων καθώς υπάρχει ανάγκη για διερεύνηση των εμπειριών, των εκφράσεων, των σχολίων, της οπτικής των υποκειμένων αλλά και των παρατηρήσεων της ίδιας της ερευνήτριας. Δεν ενδιαφέρει έτσι, η γενίκευση των συμπερασμάτων αλλά προέχει η επιθυμία της ερευνήτριας να αφουγκραστεί και να ερμηνεύσει τις απόψεις των γυναικών προσφύγων για το ζήτημα (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008, σ.3-4). Επιπρόσθετα και σύμφωνα με τους Cohen et all (2000), η ποιοτική έρευνα στηρίζεται στο γεγονός, ότι ο κοινωνικός κόσμος μπορεί να κατανοηθεί μόνο από τα άτομα που τον αποτελούν και στο ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά δεν μπορεί να περιγραφεί με γενικότητες. Η ποιοτική μέθοδος ακόμα, δίνει τη δυνατότητα να εξεταστεί το «γιατί συμβαίνει» ένα γεγονός μέσω της φυσικής παρατήρησης και ερμηνείας που δίνουν τα ίδια τα άτομα σε οτιδήποτε λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της κοινωνικής ζωής κάτι που αποτελεί ζητούμενο για την παρούσα έρευνα (Bryman, 2004, σ. 23).

Έμφαση δίνεται επίσης, στις διαδικασίες μέσα από τις οποίες διαμορφώνονται συγκεκριμένες καταστάσεις ενώ, συχνά επιδιώκεται η αποσαφήνιση και συγκεκριμενοποίηση της θεωρίας μέσα από την έρευνα. Σύμφωνα με τον Mason (2003), τα άτομα που συμμετέχουν στην ποιοτική έρευνα δεν έχουν το ρόλο του αντικειμένου από το οποίο αντλούμε μόνο τα δεδομένα. Αντίθετα, έχουν το ρόλο του ερευνητικού συνεργάτη με τον οποίο επικοινωνούμε άμεσα και σε βάθος.

Το μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για την εμβάθυνση και τη μετέπειτα ερμηνεία των δεδομένων είναι η συνέντευξη μεταξύ ορισμένου αριθμού γυναικών προσφύγων και της ερευνήτριας, κατόπιν σχεδιασμού ενός οδηγού συνέντευξης. Η τεχνική της συνέντευξης προσέφερε πληροφορίες για το ερευνητικό ερώτημα, δηλαδή έδωσε απαντήσεις αναφορικά με τις απόψεις των γυναικών προσφύγων για τα εκπαιδευτικά προγράμματα υπό το πρίσμα της ενδυνάμωσης και του φύλου, που ήρθαν στην επιφάνεια μέσω του διαλόγου και της άμεσης και προσωπικής επαφής ανάμεσα στην ερευνήτρια και τις ίδιες, εφόσον αποκτήθηκε εμπιστοσύνη και εκτίμηση μεταξύ τους.

4.4. Ερευνητικό εργαλείο – ημιδομημένη συνέντευξη.

Στη συγκεκριμένη μελέτη επιλέχθηκε η ατομική ημι-δομημένη συνέντευξη μέσω ενός ενδεικτικού οδηγού που διαμορφώθηκε για την αποτελεσματικότερη διεξαγωγή της έρευνας. Παρόλο που η ημι-δομημένη συνέντευξη αποτελείται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, η ερευνήτρια διαθέτει περισσότερη ευελιξία στο να προσαρμόζει τις ερωτήσεις του οδηγού, να αλλάζει την αλληλουχία σε αυτές ανάλογα με την πορεία της συνέντευξης, να προσθέτει νέες ερωτήσεις ή να αφαιρεί κάποιες από τις ήδη υπάρχουσες ερωτήσεις ανάλογα με την συνεντευξιαζόμενη. (Cohen et al 2000)

Το εργαλείο της συνέντευξης μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βασικό μέσο συλλογής πληροφοριών καθώς επιτρέπει στην ερευνήτρια να αντλήσει πληροφορίες σε βάθος που αφορούν στάσεις, αντιλήψεις και συμπεριφορές των συνεντευξιαζόμενων. Με την επίτευξη της σωστής επικοινωνίας μεταξύ ερευνήτριας και ερωτώμενου, η συνέντευξη μπορεί ακόμη, να οδηγήσει στον εντοπισμό και την διερεύνηση θεμάτων τα οποία δεν είχαν καθοριστεί από πριν. (Ιωσηφίδης, 2008)

Σημαντικό ρόλο στην άρτια διεξαγωγή της συνέντευξης διαδραματίζει η εμπειρία και η στάση της ερευνήτριας για να αποτυπωθούν βάσιμες πληροφορίες από τα άτομα. Στην παρούσα έρευνα έγινε προσπάθεια η ερευνήτρια, εξηγώντας το σκοπό της μελέτης και διασφαλίζοντας την ανωνυμία των συμμετεχουσών να δημιουργήσει κλίμα εμπιστοσύνης μαζί τους, προκειμένου να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους. Επίσης, μεγάλη προσοχή δόθηκε στον οδηγό συνέντευξης, ώστε οι ερωτήσεις να είναι γενικές και στοχευμένες αλλά χωρίς να προκαταβάλουν ή να κατευθύνουν τις απαντήσεις των υποκειμένων. Αρχικά, πραγματοποιήθηκαν δύο (2) συνεντεύξεις πιλότοι με γυναίκες πρόσφυγες για να διαπιστωθεί η άρτια δομή του οδηγού και στη συνέχεια υλοποιήθηκαν οι υπόλοιπες. Ο οδηγός περιελάμβανε εισαγωγικές ερωτήσεις για τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των γυναικών προσφύγων (ηλικία, εθνικότητα, επίπεδο σπουδών, οικογενειακή κατάσταση, νομική κατάσταση) και στη συνέχεια ακολούθησαν ερωτήσεις που προέκυψαν από τους άξονες και τα ερευνητικά ερωτήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω.

4.5. Το δείγμα της έρευνας.

Η έρευνα έλαβε χώρα σε ένα Κέντρο Ημέρας ή αλλιώς ένα δίκτυο για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες, το οποίο δημιουργήθηκε από γυναίκες μετανάστριες που ζουν χρόνια στην χώρα και υλοποιεί προγράμματα που έχουν ως στόχο την προαγωγή της ενδυνάμωσης, της ενεργής ιδιότητας του πολίτη και την δημιουργία γέφυρας με την κοινότητα. Σκοπός του δικτύου είναι να φέρει κοντά γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες κάθε εθνικότητας, ώστε να ακουστεί η φωνή τους. Όλες οι δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στο Κέντρο Ημέρας, έχουν ως στόχο να ανοίξουν διαύλους επικοινωνίας και να προάγουν την ένταξη των γυναικών προσφύγων. Πεποίθηση του Κέντρου είναι ότι μέσα από την ενδυνάμωση δεν θα βελτιωθούν μόνο οι συνθήκες ζωής των ίδιων των γυναικών αλλά και των παιδιών τους, του ευρύτερου κοινωνικού τους πλαισίου ενώ θα συμβάλλει στην κοινωνική συνοχή.

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν εννέα (9) γυναίκες από το Αφγανιστάν και μία (1) από το Ιράν. Η δειγματοληψία έγινε με τυχαίο τρόπο και βασίστηκε στην αυτοδιάθεση και την προθυμία των γυναικών να συμβάλλουν στην εκπόνηση της ερευνητικής

δραστηριότητας. Οι προϋποθέσεις που τέθηκαν από την ερευνήτρια ήταν οι συνεντευξιαζόμενες να είναι ενήλικες, να ανήκουν στο κύμα μετανάστευσης/προσφυγιάς των τελευταίων δύο ετών στην χώρα και τέλος την προηγηθείσα ή την εν ενεργεία συμμετοχή τους σε κάποιο από τα προγράμματα του Δικτύου για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες.

4.6. Διαδικασία συλλογής δεδομένων.

Η χρονική περίοδος διεξαγωγής της έρευνας ήταν από τον Δεκέμβριο 2017 έως τον Ιανουάριο 2018, αφού πρωτίστως είχαν γίνει κάποιες συναντήσεις με τους επαγγελματίες του Κέντρου Ημέρας, με στόχο την ενημέρωσή τους για το σκοπό της έρευνας. Για τη διεξαγωγή της ερευνητικής διαδικασίας, πραγματοποιήθηκε η διαμόρφωση του οδηγού συνέντευξης. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν χωρίς προγραμματισμένο ραντεβού. Πριν την έναρξη της συνέντευξης παρέχονταν στις γυναίκες που επιθυμούσαν να λάβουν μέρος στην έρευνα, πληροφορίες και διευκρινήσεις για το θέμα, το σκοπό και τη διαδικασία της μελέτης. Η μέση διάρκεια της συνέντευξης ήταν τα τριάντα (30') λεπτά και πραγματοποιήθηκε με τη χρήση συσκευής μαγνητοφώνου προς διευκόλυνση της ερευνήτριας. Διευκρινίστηκε ότι σε κάθε περίπτωση τα προσωπικά στοιχεία των συνεντευξιαζόμενων θα παραμείνουν απόρρητα και ότι τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης μελέτης θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για ερευνητικούς λόγους.

Ο οδηγός συνέντευξης περιλάμβανε δώδεκα (12) ερωτήσεις οι οποίες αναφέρονταν στις συνθήκες ζωής των γυναικών προσφύγων από την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής καθώς και την παρούσα στιγμή, την σύνδεση τους με το συγκεκριμένο δίκτυο για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες καθώς και το αντίκτυπο που τυχόν έχει στις ίδιες και στο ευρύτερο οικογενειακό τους πλαίσιο η συμμετοχή τους στα προγράμματα του δικτύου.

4.7. Οι περιορισμοί της έρευνας.

Στο σημείο αυτό επιχειρείται η καταγραφή των πιο σημαντικών περιορισμών που εντοπίζονται στη συγκεκριμένη ποιοτική μελέτη. Ο μεγαλύτερος ίσως περιορισμός είναι η γλώσσα επικοινωνίας καθώς η μητρική γλώσσα της ερευνήτριας είναι τα ελληνικά και των γυναικών προσφύγων που συμμετείχαν στην έρευνα, τα φαρσί. Αυτό τις περισσότερες φορές καθιστά επιτακτική την ανάγκη διερμηνείας. Παρόλα αυτά, οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στα αγγλικά και η μία από αυτές στα ελληνικά, κάτι το οποίο από μόνο του αποτελεί δείκτη ενδυνάμωσης των γυναικών, αν σκεφτεί κανείς, ότι η γλώσσα είναι το πρώτο και πιο χρήσιμο εργαλείο της επικοινωνίας, αυτό που θα οδηγήσει στην ομαλή ένταξη. Οι περισσότερες γυναίκες έμαθαν αγγλικά και ελληνικά στο συγκεκριμένο δίκτυο ενώ κάποιες ήξεραν λίγα αγγλικά και είχαν την δυνατότητα να τα βελτιώσουν μέσα από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα εκμάθησης γλωσσών. Βέβαια είναι σημαντικό να αναφερθεί, ότι συχνά χρειάστηκε να υπάρξει ευελιξία από την ερευνήτρια ώστε να προσαρμόζει τις ερωτήσεις της συνέντευξης ανάλογα με το επίπεδο των αγγλικών της κάθε συνεντευζιάζομενης. Η επικοινωνία επίσης σε μία δεύτερη γλώσσα, η οποία δεν είναι η μητρική, πολλές φορές κοστίζει σε πλούτο συναισθημάτων.

Επιπρόσθετα, λόγω του γεγονότος ότι η ερευνήτρια επιθυμούσε να μην διαταράξει την ομαλή λειτουργία του Κέντρου Ημέρας και την ρουτίνα των γυναικών, ακολούθησε το πρόγραμμα τους. Έτσι, υπήρχε η δυνατότητα συγχρωτισμού με τις γυναίκες κυρίως στα διαλείμματα μεταξύ των μαθημάτων τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η ερευνήτρια να παραμένει πολλές φορές στο Κέντρο Ημέρας για αρκετές ώρες χωρίς την υλοποίηση κάποιας συνέντευξης, με στόχο όμως την ανάπτυξη ενός κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ εκείνης και των γυναικών προσφύγων. Πέρα από το κόστος του παραπάνω σε χρόνο, αξίζει να σημειωθεί ότι δόθηκε ο χώρος στην ερευνήτρια να παραμείνει στο Κέντρο Ημέρας και να συνδιαλλαγεί με τις γυναίκες για όσο το επιθυμούσε, πάντα με σεβασμό προς τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους. Αυτό επέτρεψε περαιτέρω παρατηρήσεις όπως είναι η φροντίδα και το “νοιιάξιμο” της μίας γυναίκας για την άλλη, οι ισότιμες σχέσεις μεταξύ των γυναικών και του προσωπικού, καθώς και επίσης την άνεση των κινήσεων των γυναικών προσφύγων μέσα στο χώρο στον οποίο περνούν πολλές ώρες μέσα στη μέρα τους. Ακόμα, η προηγούμενη εργασιακή εμπειρία της ερευνήτριας με γυναίκες πρόσφυγες λειτούργησε βοηθητικά στη σχέση της με τις γυναίκες του Δικτύου,

αφενός γιατί αυτή αποτέλεσε ένα θέμα συζήτησης και γνωριμίας και αφετέρου γιατί επέτρεψε στην ερευνήτρια να διαθέτει σιγουριά και άνεση στην προσέγγιση της συγκεκριμένης ομάδας πληθυσμού.

Ο μικρός αριθμός του δείγματος επίσης, θα μπορούσε να λειτουργήσει περιοριστικά. Η συγκέντρωση απαντήσεων από μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών προσφύγων που συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα ενδεχομένως θα βοηθούσε στην ευκολότερη ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων. Υποστηρίζεται επίσης, ότι όσο πιο μεγάλο είναι το δείγμα της έρευνας τόσο πιο αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού είναι. Βασικός περιορισμός, που εντοπίζεται σε όλα τα συμβατικά δείγματα είναι ότι είναι αδύνατο να διαπιστωθεί εάν το δείγμα είναι άκρως αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού. Το δειγματοληπτικό σφάλμα δηλαδή είναι αναπόφευκτο σε όλες τις έρευνες λόγω ανομοιογένειας του πληθυσμού. Παρόλα αυτά, στην παρούσα έρευνα και μέσα από τη διεξαγωγή της έρευνας προέκυψε ομοιογένεια στις απαντήσεις των γυναικών προσφύγων κάτι που κατέστησε επαρκή τον συγκεκριμένο αριθμό συνεντεύξεων.

Τέλος, επιδίωξη της ερευνήτριας ήταν το δείγμα που θα λάμβανε μέρος στην ερευνητική διαδικασία να αποτελούνταν τόσο από φαρσόφωνες όσο και από αραβόφωνες γυναίκες καθώς αυτό θα επέτρεπε μεγαλύτερη πληθώρα συμπερασμάτων. Τελικά, τα υποκείμενα της έρευνας ήταν γυναίκες από το Αφγανιστάν και το Ιράν και όχι από Συρία. Κάτι που φυσικά παίρνει ανάλυσης, η οποία θα συμπεριληφθεί στα συμπεράσματα της έρευνας.

4.8. Αποτελέσματα της έρευνας.

Στη συνέχεια, τα αποτελέσματα της έρευνας θα παρουσιαστούν με βάση τις ερωτήσεις που έγιναν στις γυναίκες πρόσφυγες σύμφωνα με τον οδηγό συνέντευξης. Αρχικά, θα γίνει μια αναφορά στα δημογραφικά στοιχεία των συνεντευξιζόμενων. Αξίζει να αναφερθεί, ότι παρόλο που η επιλογή του δείγματος ήταν τυχαία και βασίστηκε στην αυτοδιάθεση των γυναικών, τα υποκείμενα της έρευνας διακρίνονταν από ποικιλία χαρακτηριστικών. Πιο συγκεκριμένα:

Οι ηλικίες των γυναικών κυμαίνονταν από 18 έως 28 ετών. Η μία (1) από αυτές δεν είχε λάβει καμία εκπαίδευση, οι τέσσερις (4) είχαν παρακολουθήσει το δημοτικό, τρεις (3) είχαν λάβει την βασική εκπαίδευση, ενώ δύο (2) από αυτές είχαν προχωρήσει στο πανεπιστήμιο.

Οι επτά (7) από αυτές είναι παντρεμένες με παιδιά εκτός από δύο (2) οι οποίες είναι άτεκνες. Σημαντικό είναι να αναφερθεί στο σημείο αυτό ότι τρεις (3) από τις γυναίκες που δήλωσαν παντρεμένες είναι μόνες στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα η μία από αυτές είχε κάνει αίτηση για οικογενειακή επανένωση, ώστε να βρεθεί με τον σύζυγο της στην Σουηδία, η οποία όμως απορρίφθηκε. Δεν επιδίωξε να κάνει ένσταση. Η δεύτερη έκανε αίτηση για άσυλο στην Ελλάδα, ενώ ο σύζυγος της βρίσκεται στην Γερμανία. Ισχυρίστηκε ότι δεν θέλει να μείνει στην Γερμανία, ότι προτιμά τη ζωή στην Ελλάδα. Η τρίτη είναι μητέρα μόνη στην Ελλάδα, αποτελεί θύμα ενδοοικογενειακής βίας. Ανήκει στις περιπτώσεις της έμφυλης βίας στις οποίες έγινε καταγγελία και ο σύζυγος απελάθηκε στο Αφγανιστάν. Συνολικά τέσσερις (4) από τις δέκα (10) γυναίκες που πήραν μέρος στην έρευνα είναι μόνες στην Ελλάδα χωρίς άλλο υποστηρικτικό οικογενειακό πλαίσιο.

Όπως αναφέρεται και στην έρευνα της Διοτίμα (2016), διαπιστώνεται ότι πέρα από τις προκλήσεις που επιφέρει η μετανάστευση/προσφυγιά, πολλές φορές κινητοποιεί τις γυναίκες να απαλλαγθούν από βίαιες και άνισες σχέσεις και δημιουργεί το πλαίσιο ώστε να ελευθερωθούν από τον ασφυκτικό κοινωνικό έλεγχο. Πιο συγκεκριμένα *«ο αιφνίδιος εκτοπισμός μπορεί να προσφέρει την ευκαιρία για μια γυναίκα να εγκαταλείψει έναν βίαιο /κακοποιητικό σύζυγο, να αναλάβει νέους ρόλους σπρωγμένη από την ανάγκη να στηρίξει την οικογένεια της με απρόσμενους τρόπους ή να βρει της φωνή της για να διεκδικήσει και διαμεσολαβήσει να βρεθούν λύσεις για τα νέα προβλήματα που αντιμετωπίζει η οικογένεια και η κοινότητά της. Οι μετακινήσεις δεν αφορούν μόνο τα φυσικά/γεωγραφικά όρια, αλλά και τη διάσχιση ορίων κοινωνικών, πολιτικών, εμπειρικών/βιωματικών και φαντασιακών και να δημιουργούν νέες αυτο-κατανοήσεις, καθώς και χειραφετητικές δυνατότητες.»* (Διοτίμα, 2016 σ. 23-24).

Δύο (2) από τις γυναίκες που έλαβαν μέρος στην παρούσα μελέτη έχουν πάρει το άσυλο στην Ελλάδα, μία (1) αναμένει την αίτηση για οικογενειακή επανένωση με την ανήλικη κόρη της που βρίσκεται στην Γερμανία ενώ στην Ελλάδα ζει με τον σύζυγο και τα άλλα δυο παιδιά της. Μία έχει κάνει αίτηση για οικογενειακή επανένωση και έχει απορριφθεί, αγνοεί τι θα γίνει στη συνέχεια. Οι υπόλοιπες αναμένουν τα αποτελέσματα των αιτήσεων ασύλου για παραμονή στη χώρα.

Τέλος, όλες οι συνεντευξιαζόμενες έχουν καταγωγή από το Αφγανιστάν εκτός από μία, η οποία είναι από το Ιράν.

1. Χρόνος παραμονής στη χώρα.

Ο λιγότερος χρόνος παραμονής στη χώρα είναι το ένα έτος κάτι που ισχύει για τις δύο (2) από τις δέκα (10) γυναίκες. Ο μέσος όρος παραμονής στην χώρα είναι το ένα έτος και οι οκτώ μήνες ενώ τέσσερις από τις δέκα γυναίκες είναι στην χώρα τουλάχιστον δύο έτη.

Παρατηρούμε ότι ο χρόνος παραμονής του προσφυγικού πληθυσμού στην χώρα υποδοχής είναι μεγάλος κάτι το οποίο ενισχύει τις παρατηρήσεις που ήδη έχουν γίνει στην παρούσα μελέτη σχετικά με την μετάβαση από μία κατάσταση επείγοντος (emergency situation) σε μία κατάσταση μονιμότητας, η οποία ζητά διαφορετικούς χειρισμούς και λύσεις.

2. Διαμονή σε κάποιο κέντρο προσωρινής φιλοξενίας (camp) ή σε κάποιο διαμέρισμα;

Όλες οι γυναίκες που συμμετείχαν στην ερευνητική διαδικασία έχουν διαμείνει σε camp εντός και εκτός της Αττικής από τέσσερις (4) μήνες έως δύο (2) χρόνια ενώ την δεδομένη στιγμή διεξαγωγής της έρευνας όλες πλην μίας διαμένουν σε κάποιο διαμέρισμα στο κέντρο της Αθήνας. Μία από τις γυναίκες η οποία τον τελευταίο χρόνο εργάζεται ως διερμηνέας στο συγκεκριμένο δίκτυο για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες, το οποίο προσέγγισε αρχικά για να παρακολουθήσει κάποια από τα εκπαιδευτικά προγράμματα που πραγματοποιούνταν, την παρούσα στιγμή νοικιάζει με τον σύζυγο της διαμέρισμα στο κέντρο της Αθήνας. Οι υπόλοιπες διαμένουν σε διαμερίσματα που τους έχουν παραχωρηθεί από κάποια Μ.Κ.Ο.

Μία από τις συνεντευξιαζόμενες, η οποία διαμένει σε camp, νοίκιαζε αρχικά διαμέρισμα με την οικογένεια της στο κέντρο της Αθήνας στο οποίο παρέμειναν για κάποιους μήνες. Η ίδια περιέγραψε την εμπειρία αυτή ως ιδιαίτερα άσχημη καθώς μοιράζονταν το διαμέρισμα με άλλους άντρες κι έτσι δεν ένιωθε καθόλου άνετα να κινείται στους χώρους του σπιτιού. Όλες οι γυναίκες διέμεναν/μένουν σε κέντρα φιλοξενίας τουλάχιστον ένα έτος, οι περισσότερες από αυτές λίγο λιγότερο ή λίγο περισσότερο από 1.5 έτος ενώ μία (1) από τις συνεντευξιαζόμενες δύο (2) έτη.

3. Πως θα περιγράφατε τη ζωή σας τον τελευταίο χρόνο;

Ο στόχος του συγκεκριμένου ερωτήματος είναι η κατανόηση των συνθηκών που έχουν βιώσει γενικότερα οι γυναίκες πρόσφυγες από τον εκτοπισμό τους και κατά κύριο λόγο οι προκλήσεις που αντιμετώπισαν/πίζουν στη χώρα υποδοχής. Πολλές φορές χρειάστηκε η ερώτηση αυτή να προσαρμοστεί για την καλύτερη κατανόηση της από τις γυναίκες και για να αντλήσει η ερευνήτρια τις σχετικές με τις ανάγκες της έρευνας πληροφορίες. Έτσι, η ερώτηση αυτή πολλές φορές, μεταφράστηκε με ένα διαχωρισμό της τότε ζωής τους στα camps και την εναλλαγή με τη ζωή τους τώρα σε διαμέρισμα ή με μία γενικότερη ερώτηση του πως είναι η ζωή τους από όταν έφτασαν στην χώρα υποδοχής.

Όλες οι γυναίκες ανέφεραν ότι ήταν πολύ δύσκολη η ζωή τους όταν πρωτοήρθαν στην χώρα. Όλες μίλησαν για τη ζωή στο camp με δυσκολία, έκανα λόγο για συνωστισμό, για κακές συνθήκες υγιεινής, πολύ φασαρία διαρκείς τσακωμούς κτλ. Οι περισσότερες είχαν δυσκολία στον ύπνο και ένιωθαν μεγάλη ανασφάλεια. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα παραδείγματα:

«In Afghanistan we had a good life, we had money but we weren't safe. At the camp life was really bad, I thought my life was over.. » P., 23y.

«At first it was really bad. My children were small and they were getting sick every week, every month. It was too difficult for me, every night I was crying» S., 26y.

«The last year I had a lot of stress and I couldn't be relaxed. I didn't know if we were going to stay here, I didn't know anything. Also, I couldn't learn the language.. Why should I learn it.. at the camp I couldn't study anything.» B. 18y.

«The first three months it was.. I can not say difficult.. it was more than difficult.. it was horrible. I didn't know where I could get food, I didn't know where to find some important basic things. I was in my room and I was depressed, every day and night I was crying.» Y., 25y.

Παρατηρούμε στο σημείο αυτό, τη δυσκολία που έχουν συχνά οι άνθρωποι που εκτοπίζονται από την χώρα τους να διεκδικήσουν αγαθά και υπηρεσίες που δικαιούνται στη χώρα υποδοχής. Όταν έχουν να διαχειριστούν ταυτόχρονα τα συναισθήματα απώλειας, τη βία και το φόβο από το ταξίδι τους, τις κακές συνθήκες της διαμονής τους σε συνδυασμό με το άγνωστο για το μέλλον τους. Επιπρόσθετα άλλος ένας παράγοντας που

λειτουργεί ανασταλτικά στην ψυχολογία των ανθρώπων που διαμένουν στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας και μετέπειτα στην ένταξη και την σύνδεση τους με την κοινότητα είναι η μεγάλη απόσταση που έχουν τα camps από τον αστικό ιστό.

«It's very difficult, it's very boring but the most difficult it's that the camp is far away from center. If you want to go outside or if you want to buy something it's far away from metro. You have to take the bus, to take metro and change many lines.» S., 27y.

4. Πως θα περιγράφατε την ζωή σας την παρούσα στιγμή;

Στη συγκεκριμένη ερώτηση οι περισσότερες γυναίκες μίλησαν για τις αλλαγές που έφερε στη ζωή τους η διαμονή από τα camp σε διαμέρισμα καθώς επίσης δεν ήταν λίγες οι γυναίκες που συνέδεσαν το παρόν τους με την παρουσία τους στο δίκτυο. Χαρακτηριστικά βλέπουμε τις παρακάτω απαντήσεις:

«Now that we are living in an apartment is a lot better.. I have my space. I can be relaxed.» F.,23y

«Μετά στο σπίτι πολύ καλά (γέλιο).. Σπίτι μου, μόνο οικογένεια μου, πολύ καλά. Κοιμάμαι καλά τώρα..» S., 26y.

«Life at the apartment is better because we are at home and nobody is there, so my home is quiet and I have no problem.. I decided that it doesn't matter if we go or if we stay, I will learn the language.» B.,18y.

Διαφαίνονται κι εδώ έντονα τα αρνητικά συναισθήματα που είχαν οι γυναίκες πρόσφυγες κατά τη διάρκεια της διαμονής τους στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας, το αίσθημα της παραίτησης καθώς και την αδυναμία οργάνωσης της ζωής τους καθώς βρίσκονταν σε συνθήκη 'transit' μη γνωρίζοντας αν θα παραμείνουν ή όχι στη χώρα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται και στην έρευνα της Διοτίμα (2016, σ.24), «..είναι γεγονός ότι η πλειονότητα των προσφυγισσών, και όχι μόνον όσων δικαιούνται μετεγκατάσταση (relocation) βρίσκεται ή θεωρεί ότι βρίσκεται, σε συνθήκη «transit» και, ως εκ τούτου, δεν επενδύει σε περαιτέρω ψυχοκοινωνική ενέργεια που απαιτείται για την επίλυση προβλημάτων, και πάνω από όλα για τη βελτίωση της ευάλωτης θέσης τους ή τη διαχείριση και αντιμετώπιση της εμπειρίας της έμφυλης βίας.»

«My life is better now. Before I come here, I was alone in my room just thinking about future, about my husband, just thinking and crying. I'm very happy here. Also, my daughter is busy here and I can study.» M., 21y.

5. Πως μάθατε για το συγκεκριμένο δίκτυο για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες;

Στην πλειοψηφία τους οι γυναίκες που έλαβαν μέρος στην παρούσα μελέτη ανέφεραν ότι ένα φιλικό τους πρόσωπο τους παρότρυνε να εγγραφούν στο συγκεκριμένο δίκτυο για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες. Πολλές φορές γιατί οι ίδιες είχαν δηλώσει προηγουμένως ότι θέλουν να μάθουν ελληνικά ή αγγλικά, ενώ δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που η πρόταση τους έγινε γιατί βρίσκονταν σε κακή ψυχολογική κατάσταση σε συνδυασμό με έντονη αδράνεια. Ακόμα δεν έλειπαν οι περιπτώσεις που εργαζόμενοι στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας πρότειναν στις γυναίκες να απευθυνθούν στο συγκεκριμένο Κέντρο Ημέρας.

«A friend of mine told me about ... 4 months ago, that it's a place only for women very friendly.» F., 23y.

« When I was at the camp one of the translators who worked there.. he said to me that ... is good and has a lot of classes. Before 7 months I came here but first it was difficult because I wanted to be at the classes but they were very far from Elliniko camp.» B., 18y.

«A woman that was staying with me at the container. She knew She saw that I was depressed. I was only with my husband, no friends and we were going out for an hour just to have oxygen and come back... She told me “only come to see, if you don't like you can leave. When you see you will not say no.. She knew that I know English and I could communicate with people and the staff.» Y., 25y.

«I am alone here. A friend of mine that we are staying together told me to come here.» M., 28y.

Ενδιαφέρον έχει σε αυτό το σημείο να δούμε πως και οι άνθρωποι που προτείνουν το συγκεκριμένο δίκτυο προσλαμβάνουν τη δουλειά που γίνεται εκεί είτε επειδή συμμετέχουν και οι ίδιες, είτε γιατί έχουν ακούσει το αντίκτυπο που έχει στις γυναίκες πρόσφυγες.

6. Τι εκπαιδευτικά πρόγραμμα/τα έχετε παρακολουθήσει ή παρακολουθείτε την δεδομένη στιγμή;

Παρατηρούμε ότι κατά κύριο λόγο οι γυναίκες πρόσφυγες αλλά και το ίδιο το Κέντρο Ημέρας ίσως, δίνουν αρχική βαρύτητα στην εκμάθηση γλωσσών. Στη συνέχεια επίσης σημαντική προσέλευση έχει το μάθημα των ηλεκτρονικών υπολογιστών, τα εικαστικά μαθήματα (art therapy, μαθήματα ζωγραφικής, κτλ.). Όλες οι γυναίκες που έλαβαν μέρος στην ερευνητική διαδικασία, ανεξάρτητα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα στα οποία συμμετέχουν, ανέφεραν ότι έχουν λάβει ψυχοκοινωνική στήριξη ατομικά ή σε ομάδα.

«English lessons, computer class, psychological support.» F., 23y.

«Δύο ώρες μαθαίνω ελληνικά και δύο ώρες αγγλικά, computer class. Κάθε μέρα διαφορετικά. Σήμερα πρώτο μάθημα γερμανικά. Πλέξιμο, yoga, psychology class..» S., 26y.

«English and Greek language. Sometimes yoga and psychological support.» G., 21y.

7. Για ποιους λόγους αποφασίσατε να παρακολουθήσετε το/α συγκεκριμένο/α πρόγραμμα/τα;

Τη στιγμή που οι γυναίκες πια προσεγγίζουν το συγκεκριμένο δίκτυο ώστε να γίνει η απαραίτητη καταγραφή τους και να διαλέξουν τα μαθήματα που επιθυμούν να παρακολουθήσουν φαίνεται ότι με ένα τρόπο βγαίνουν από την αδράνεια. Οι περισσότερες αναφέρουν ότι στόχος τους είναι να μάθουν την/τις γλώσσα/ες, ώστε να έχουν την δυνατότητα αρχικά να επικοινωνούν με την κοινότητα. Κάποιες επιθυμούν να βελτιώσουν το επίπεδο των γνώσεων τους, πάλι με σκοπό την καλύτερη επικοινωνία με την κοινότητα, ώστε να μπορούν να ζητούν αυτό που χρειάζονται, να μπορούν να ανταποκριθούν σε περιπτώσεις που αντιμετωπίζουν κάποιο πρόβλημα, να έχουν την δυνατότητα στο μέλλον να διεκδικήσουν μία θέση εργασίας.

«I don't have a specific reason. I knew some English and I wanted to improve them. I want to speak English.. my husband is learning Greek. I want to communicate.» Z.,26

«Ο άντρας μου μαθαίνει αγγλικά. Εμένα μου αρέσουν τα ελληνικά. Μαθαίνω ελληνικά και μετά ψάχνω δουλειά.» S., 26Yy.

«Because now I want to live in Greece then I need to learn the language. Greek language is difficult to learn but I'm trying.» G., 21y.

«I want to improve my Greek in order to understand better.» B., 18y.

8. Πιστεύετε ότι έχει αλλάξει κάτι στη ζωή σας με τη συμμετοχή σας στο/α συγκεκριμένο/α πρόγραμμα/τα;

Όλες οι γυναίκες που έλαβαν μέρος στην έρευνα αποκρίθηκαν πως είδαν θετικές αλλαγές στη ζωή τους. Πολλές συσχέτισαν αυτές τις αλλαγές με την εκμάθηση της ελληνικής και αγγλικής γλώσσας που τους επέτρεψε να επικοινωνούν και να διεκδικούν αυτό που θέλουν. Οι περισσότερες επίσης, συνέδεσαν τις θετικές αυτές αλλαγές με την παρουσία τους στον συγκεκριμένο χώρο ο οποίος αποτελείται από γυναίκες, κάτι που τους δίνει την δυνατότητα να νιώσουν οικεία, να μιλήσουν η μία πιο ανοιχτά με την άλλη και να αναπτύξουν ίσως δεσμούς που άφησαν φεύγοντας από την χώρα τους. Ακόμα αρκετές κάνουν λόγο για την σχέση με το ίδιο το προσωπικό του κέντρου ημέρας. Διαφαίνεται έτσι η βοήθεια και υποστήριξη που τους προσφέρεται, είτε μέσω ψυχοκοινωνικής στήριξης είτε απλά και μόνο μέσω της αποδοχής και της ενσυναίσθησης. Χαρακτηριστικά παραθέτονται οι παρακάτω απαντήσεις:

«When I came and I met the people who worked here, they were very polite. I felt like I was at my mother's house.. All women are together and support one another. At Afghanistan things are difficult for women, here I felt I was free.» F., 23y.

«... is a home for me. I cannot describe it with words.. is what I feel in my heart.. I come here every day for 4 months. First my English were not good, now I can communicate..» S.,27y.

«Νιώθω καλά. Η καρδιά μου εδώ είναι καλά. Δεν είναι stressful. Οι φίλες μου είναι εδώ, μιλάμε πολύ, είναι μόνο γυναίκες.. έχει πολλά να μάθεις..» S.,26y.

«The psychological support changed my life. I feel everything in a more positive way now.» P.,23y.

«Yes. The first time when I came to Greece I didn't know the language and when I wanted to buy bread for example I didn't know and where to go. Now it's easier for me.» G.,21y.

«Yes, it is better. Because before I was just in the camp and I didn't do anything. Now I am here and I can understand some greek.» B., 18y.

«I come here every day, there are a lot of women, educated and not.. we know the story of one another, we are close to each other. They support and encourage us..» M., 28y.

«.. is my life. Is a place for all women. Afghan women, Irani, Arabi women. ... is support not only for me, for all women. Sometimes when I have problems I can discuss with the workers here.. they help me and I go back to Elaionas camp feeling better.» Z.,26y.

«I'm coming here and I am with my daughter and I study. Now when I go to my room I can sleep and the morning I wake up with hope.» M., 21y.

«.. has changed my life, my mood, my emotions.. It was like a window that you see another side of life...When I first came here I understood that I can have hopes, to continue my life.. At first I didn't have enough self-confidence, I was afraid to start a new job. I never had the experience being a translator. I was working in Iran but as an accountant.» Y.,25

9. Θεωρείτε ότι έχει με κάποιο τρόπο επηρεαστεί η σχέση σας με τα κοντινά σας πρόσωπα με τη συμμετοχή σας στο/α εκπαιδευτικό/ά πρόγραμμα/τα;

Στην συγκεκριμένη ερώτηση λίγες ήταν η γυναίκες που απάντησαν αμέσως θετικά ή αρνητικά. Φάνηκε να υπάρχει μία δυσκολία κατανόησης του πως μπορούν να επηρεαστούν τα κοντινά τους πρόσωπα από μία αλλαγή στη δική τους ζωή. Παρόλα αυτά μέσα από τη συζήτηση ένα μεγάλο ποσοστό γυναικών ανέφεραν, ότι θέλουν να μάθουν τη γλώσσα γιατί με αυτό τον τρόπο θα μπορούν να στηρίξουν περισσότερο τις ανάγκες της οικογένειάς τους, ιδιαίτερα των μελών που είναι μεγαλύτερα σε ηλικία και δυσκολεύονται οι ίδιοι να επικοινωνήσουν. Πολλές μητέρες ανέφεραν, πόσο τις βοηθά που υπάρχει η δυνατότητα τα παιδιά τους να απασχολούνται με διάφορες δραστηριότητες στο χώρο, όσο εκείνες παρακολουθούν τα μαθήματα. Ενώ δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις παντρεμένων γυναικών που έκαναν λόγο για καλύτερες σχέσεις με τους συζύγους τους.

Ενδιαφέρον έχει στο σημείο αυτό να παρατηρήσουμε πως συχνά οι γυναίκες πρόσφυγες δεν αντιλαμβάνονται τους διάφορους ρόλους που αναλαμβάνουν να φέρουν εις πέρας. Επωμίζονται έτσι, βάρη και ευθύνες χωρίς να το συνειδητοποιούν κάτι το οποίο λειτουργεί αποτρεπτικά από το να ζητήσουν βοήθεια σε περίπτωση δυσκολίας διαχείρισης αυτών των ρόλων ή από το να πάρουν επιβράβευση όταν τα καταφέρνουν ή ακόμα και το να αρνηθούν κάποιους από αυτούς τους ρόλους.

«Of course. My husband was also in stress, he was thinking on many things.. you know men want to support the family.. He told me “Go and start. It’s true I have to support you but I also need some support from you. You can do the first step”.. Now he is learning English.» Y.,25y.

«Now that I can understand the language I can help my family more.» B.,18y.

«Here there are other children and my daughter is happy and also there are women and I’m not alone. Like a family.» M.,21y.

10. Πιστεύετε ότι θα σας είναι χρήσιμες στο μέλλον οι γνώσεις/δεξιότητες από την συμμετοχή σας στο/α συγκεκριμένο/α πρόγραμμα/τα;

Σε αυτήν την ερώτηση ίσως να έγιναν ακόμα πιο ξεκάθαροι οι ρόλοι και οι ευθύνες που αναλαμβάνουν οι γυναίκες πρόσφυγες καθώς πολλές συνεντευξιαζόμενες αποκρίθηκαν, ότι με την συμμετοχή τους στα εκπαιδευτικά προγράμματα επιθυμούν να είναι πιο βοηθητικές για την οικογένεια τους. Οι περισσότερες απαντήσεις βέβαια αφορούσαν την ένταξη τους στη χώρα καθώς ανέφεραν ότι επιθυμούν να μείνουν στην Ελλάδα ή έχουν πάρει το άσυλο και χρειάζεται να γνωρίζουν την γλώσσα, ώστε να μπορούν στο μέλλον να διεκδικήσουν μία θέση εργασίας, να επικοινωνούν με το παιδί τους που πηγαίνει στο ελληνικό σχολείο κτλ.

«I want to stay here in Greece. First to learn English and then Greek» F., 23y.

«Θα βοηθήσει για δουλειά.» S.,26y.

«I want to help other people and I want to help my mom, my dad because they can’t speak English or Greek.» G., 21y.

«I'm using it now. At present!.. The first year we were here I needed to took my mother at the hospital. They didn't know English and I couldn't understand. I was confused and wanted to cry but then I came here and now I can understand better.» B., 18y.

«I like to study. I want to study and then I can speak with my daughter in English and in Greek.» M., 21y.

11. Υπάρχει κάποιο άλλο εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο οποίο θα θέλατε να συμμετάσχετε στα μέλλον;

Οι περισσότερες γυναίκες που πήραν μέρος στην έρευνα ανέφεραν ότι θα ήθελαν να μάθουν μία τρίτη γλώσσα αφού πρώτα μάθουν καλά τα ελληνικά και τα αγγλικά. Κάποιες ανέφεραν δεξιότητες που συνδέονται με την αγορά εργασίας, ενώ μία περίπτωση η οποία ήδη εργάζεται ως διερμηνέας αναφέρει ότι θα ήθελε να βελτιώσει τους τρόπους διαχείρισης του άγχους της, ώστε να είναι πιο αποτελεσματική στην δουλειά της.

Στο σημείο αυτό, αν σκεφτούμε τις δυσκολίες που έχουν αντιμετωπίσει αυτές οι γυναίκες για τις οποίες έγινε λόγος στα προηγούμενα κεφάλαια σε συνδυασμό με την εγκατάλειψη της χώρας καταγωγής τους και πολλές φορές την απώλεια αγαπημένων τους προσώπων, θα τους αναγνωρίσουμε την δύναμη της θέλησης και το βαθμό της ενδυνάμωσης. Βρίσκονται σε μία στιγμή που έχουν ξεπεράσει κάποιες από τις δυσκολίες των προηγούμενων μηνών ή και παρέα με αυτές, επιλέγουν να αποκτήσουν κι άλλες δεξιότητες και να εξελίξουν ακόμα περισσότερο τους εαυτούς τους.

«Support from lower» S.,26y.

«First I want to learn languages. Then I want join a sports team, I like football and volleyball.» G.,21y.

«I would like to learn Spanish.» B.,18y

«I want to learn how to make cloths and do make up.» M.,21y.

«I want to learn how to control my stress and not be anxious in my job. I hear many problems, many bad memories from other women and I keep them inside cause I had the same journey, so I really understand them. But the psychologists here are helping me.» Y.,25y.

12. Πως θεωρείτε ότι θα μπορούσαν να υποστηριχτούν οι γυναίκες πρόσφυγες καλύτερα;

Η τελευταία ερώτηση του οδηγού συνέντευξης εσκεμμένα έμεινε τόσο ανοιχτή με κίνδυνο να μην απαντηθεί, καθώς στόχος της ερευνήτριας δεν ήταν να συνδεθεί απαραίτητα με τις υπηρεσίες του εν λόγω δικτύου για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες αλλά να δώσει χώρο στις γυναίκες να πουν αυτό που πραγματικά θεωρούν ότι θα ήταν βοηθητικό για τις ίδιες. Η ίδια διευκρίνιση έγινε και στις συνεντευξιαζόμενες. Αρκετές ήταν οι γυναίκες που δεν απάντησαν κάτι στη συγκεκριμένη ερώτηση. Πολύ ενδιαφέρον όμως είχαν οι απαντήσεις όσων είχαν κάτι να μοιραστούν ή να προτείνουν.

Πιο συγκεκριμένα κάποιες γυναίκες εστίασαν στη σημαντικότητα της εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, αναφέροντας ότι είναι το πρώτο και το πιο σημαντικό που θα πρέπει να συμβαίνει σε ανάλογες περιπτώσεις. Άλλες έκαναν λόγο για την ανάγκη να υπάρχουν χώροι σαν αυτόν που τους προσφέρει το δίκτυο για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες (ανοιχτός, μόνο για γυναίκες, με εκπαιδευτικά προγράμματα και ψυχοκοινωνική στήριξη) κοντά στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας (camps), ώστε να υπάρχει η δυνατότητα να τους προσεγγίζουν όσες περισσότερες γυναίκες μπορούν. Τέλος, μία από τις γυναίκες που συμμετείχε στην παρούσα μελέτη ανέφερε πως ακόμα οι άνθρωποι αυτοί που εγκατέλειψαν την χώρα τους βρίσκονται σε σύγχυση, είναι πολύ μπερδεμένοι από τις αλλαγές στη ζωή τους ενώ πιστεύει πως παρόλα αυτά υπάρχουν άνθρωποι που ξέρουν ίσως καλύτερα από τους ίδιους τον τρόπο να τους βοηθήσουν.

«I cannot explain it. We left our country and met another one with different culture, different people, everything is different and everything happened so fast. I believe that we are too confused to know what is best for us.. But I can see that there are some people that know better. We are still confused.» F.,23y

«To help them learn the language. I think it's the first thing. If you don't know the language everywhere you'll go it will be difficult.» B.,18y.

«I know that maybe it is difficult to have this place and these activities in every camp but there are a lot of women that want to come here and is really far away for them. If they were places like here closer to camps in order women could use these activities to spend their time useful, not only sitting doing nothing. Y.,25y.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

5.1. Συμπεράσματα – Προτάσεις.

Όπως αναφέρθηκε και στο υποκεφάλαιο 4.5, η επιδίωξη της ερευνήτριας ήταν το δείγμα της έρευνας να αποτελείται τόσο από φαρσόφωνες όσο και από αραβόφωνες γυναίκες, κάτι το οποίο τελικά δεν συνέβει. Για το παραπάνω μπορούν να γίνουν κάποιες υποθέσεις. Αρχικά, το ποσοστό των αραβόφωνων γυναικών που προσεγγίζουν το δίκτυο είναι πολύ μικρότερο συγκριτικά με εκείνο των φαρσόφωνων. Η ίδια απόκλιση στην προσέγγιση υπηρεσιών είχε παρατηρηθεί από την ερευνήτρια και κατά τη διάρκεια της εργασίας της στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας το ένα από τα οποία αποτελούνταν κατά κύριο λόγο από αραβόφωνο πληθυσμό (Συρία, Ιράκ, κτλ.) και το δεύτερο κυρίως από φαρσόφωνο πληθυσμό (Αφγανιστάν, Ιράν). Η συχνότητα και ο τρόπος που οι διαφορετικές εθνικότητες ανθρώπων προσεγγίζουν τις υπηρεσίες που τους παρέχονται πολλές φορές επηρεάζεται από τον τρόπο που τους προσλαμβάνει το ίδιο το κράτος. Οι διαφοροποιήσεις στα δικαιώματα που παρέχονται στην κάθε ξεχωριστή εθνικότητα (π.χ. το δικαίωμα στην μετεγκατάσταση) πολλές φορές τους επηρεάζουν στον τρόπο που επενδύουν και οργανώνουν τη ζωή τους και στο πώς προσεγγίζουν το μέλλον. Συχνά έτσι, συναντούμε ανθρώπους που φαινομενικά έχουν λιγότερα δικαιώματα να τα διεκδικούν και να επενδύουν στο μέλλον και άλλους με περισσότερα να είναι πιο στατικοί περιμένοντας να φύγουν από τη χώρα. Αξίζει λοιπόν να διερευνηθεί στη συνέχεια το γιατί και το πώς οι διάφορες εθνικότητες προσεγγίζουν τις υπηρεσίες που είναι διαθέσιμες για τις ίδιες καθώς και το πώς επιδρά σε κάθε εθνικότητα ξεχωριστά ο τρόπος που προσλαμβάνονται από τα ίδια τα κράτη μέλη.

Συνεχίζοντας, από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της ερευνητικής διαδικασίας κατέστη φανερό, ότι οι ο πρόσφατα εκτοπισμένος πληθυσμός αντιμετωπίζει ιδιαίτερες προκλήσεις στη χώρα υποδοχής, προκλήσεις που δεν μπορούμε να τις αναλύσουμε χωρίς να έχουμε στο νου μας τη διάσταση του φύλου, κάτι το οποίο έγινε ιδιαίτερα σαφές ήδη από το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας μελέτης. Πράγματι λοιπόν οι γυναίκες πρόσφυγες παραθέτουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην χώρα υποδοχής, τις οποίες συσχετίζουν σε μεγάλο βαθμό με την διάρκεια παραμονής τους στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας (camps), τις συνθήκες που επικρατούν εκεί και με την ανασφάλεια για το μέλλον το δικό τους και των ανήλικων παιδιών. Παρόλα αυτά, οι γυναίκες που έλαβαν

μέρος στην έρευνα έδωσαν την εντύπωση, ότι με ένα τρόπο έχουν προχωρήσει και έχουν αφήσει πίσω τους τις περισσότερες από τις δυσκολίες αυτές ενώ την παρούσα στιγμή οι συνθήκες ζωής τους είναι πολύ καλύτερες. Αυτό το βασίζουν τόσο στην αλλαγή της διαμονής τους από το camps σε διαμερίσματα στο κέντρο της Αθήνας όσο και με την παρουσία τους στο συγκεκριμένο δίκτυο για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες.

Οι λόγοι που επιλέγουν οι γυναίκες πρόσφυγες να έρθουν σε επαφή με το εν λόγω δίκτυο, να καταγραφούν και να αρχίσουν να παρακολουθούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα έχουν άμεση σχέση με τις παραπάνω ανάγκες τους. Έτσι, πολλές ήταν εκείνες που ανέφεραν ότι βρίσκονταν για μήνες σε κακή ψυχολογική κατάσταση και η παρουσία τους στο Κέντρο Ημέρας λειτούργησε σχεδόν θεραπευτικά. Πολλές ακόμα, διαπιστώθηκε να αντλούν εσωτερική δύναμη, να αφήνουν την στατικότητα και νωχελικότητα που χαρακτηρίζει την καθημερινότητα στα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας και να επιλέγουν τη διασύνδεση με τον αστικό ιστό, μέσω του συγκεκριμένου δικτύου. Άλλες βίωσαν από νωρίς την ανάγκη για σύνδεση με την κοινότητα και επιδίωξαν την εκμάθηση της ελληνικής ή αγγλικής γλώσσας. Κίνητρο για κάποιες επίσης, ήταν να μπορέσουν να αποκτήσουν παραπάνω δεξιότητες, ώστε να είναι χρήσιμες στην οικογένειά τους. Στο σημείο αυτό παρατηρούμε ξανά τις αλλαγές στους ρόλους που φέρνει ο εκτοπισμός όπως αναφέραμε και στο θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας μελέτης.

Όπως αναφέρεται και στην έρευνα της Διοτίμα (2016,σ.20-21), *«η παρατεταμένη έκθεση στη βία επηρεάζει την ψυχική υγεία γυναικών και ανδρών και την ένταξη και επανενγκατάστασή τους στη χώρα υποδοχής. Έχουν βιαίως αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τη χώρα τους, μπορεί να είναι διασωθείσες συστηματικής επιβολής σωματικής και ψυχικής βίας, όπως απειλές, βασανιστήρια, εγκλεισμός, μάρτυρες γενοκτονίας και θανάτου μελών της οικογένειας. Έχουν, επομένως, αποστερηθεί κάθε ταυτότητα που τις προσδίδει ασφάλεια και την αίσθηση του ανήκειν. Επιπλέον, και η βία την οποία έχουν υποστεί εκ μέρους των διακινητών κατά το ταξίδι τους, επιδρά στην ψυχική τους υγεία και αποτυπώνεται στην ένταξή τους»*. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν πόσο σημαντικό είναι όταν οι γυναίκες πρόσφυγες κινητοποιούνται και αναζητούν την ψυχική υποστήριξη μέσα από έναν τρόπο που τελικά λειτουργεί βοηθητικά και για την ένταξη τους στην χώρα υποδοχής. (Διοτίμα, 2016).

Μεγάλο κίνητρο επίσης για να προσεγγίσουν οι συνεντευξιαζόμενες το δίκτυο για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες αποτέλεσε η γνώση ότι θα μείνουν στην χώρα,

κάτι που μας βοηθά να συμπεράνουμε τον βαθμό που επηρεάζει τις ζωές των προσφύγων, η λήψη των κρατικών και ευρωπαϊκών αποφάσεων όπως επίσης και τη σημαντικότητα να κινούνται με σταθερό και γρήγορο ρυθμό οι διαδικασίες ασύλου καθώς η ανασφάλεια που προκύπτει από τη μη γνώση και ενημέρωση λειτουργεί ανασταλτικά για τις γυναίκες στο να δράσουν και να λάβουν αποφάσεις για τη βελτίωση των συνθηκών της ζωής τους. Όπως χαρακτηριστικά γίνεται λόγος στην έρευνα της Διοτίμα (2016, σ.24), οι άνθρωποι *«βρίσκονται ή θεωρούν ότι βρίσκονται σε συνθήκη «transit» και, ως εκ τούτου, δεν επενδύουν σε περαιτέρω ψυχοκοινωνική ενέργεια που απαιτείται για την επίλυση προβλημάτων, και πάνω από όλα για τη βελτίωση της ευάλωτης θέσης τους ή τη διαχείριση και αντιμετώπιση της εμπειρίας της έμφυλης βίας.»*.

Σχετικά με την επίδραση που έχει στη ζωή των γυναικών προσφύγων η ενεργή συμμετοχή τους στο δίκτυο για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες έγινε εμφανής ότι αυτή είναι πολύ θετική. Οι συνεντευξιζόμενες έκαναν λόγο για τη σημασία που έχουν οι γνώσεις που αντλούν από τα εκπαιδευτικά προγράμματα, λέγοντας ότι νιώθουν πιο σίγουρες για τον εαυτό τους, με περισσότερη αυτοπεποίθηση να διεκδικήσουν για τις ίδιες και την οικογένεια τους. Επίσης, θετική εντύπωση προκαλούν οι μελλοντικοί στόχοι και επιδιώξεις των γυναικών προσφύγων οι οποίες αναφέρονται σε εκμάθηση κι άλλων δεξιοτήτων, που θα τους επιτρέψουν την πρόσβαση στην αγορά εργασίας.

Άξιο αναφοράς είναι επίσης το γεγονός ότι όλες οι γυναίκες που έλαβαν μέρος στην ερευνητική διαδικασία μίλησαν όχι μόνο για την σημαντικότητα για τις ίδιες της κατάκτηση της γνώσης αλλά και την σπουδαιότητα του να βρίσκονται σε ένα χώρο, ασφαλές, μόνο για γυναίκες στον οποίο νιώθουν μία αίσθηση κοινότητας, αφού εκφράζουν η κάθε μία τις σκέψεις και τις ιδέες τους, αλληλοϋποστηρίζονται και δρουν με τρόπο συλλογικό. Ακόμα, το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος χώρος δημιουργήθηκε από γυναίκες μετανάστριες οι οποίες έχουν ζήσει ανάλογες εμπειρίες και έχουν ενταχθεί στην κοινότητα έχει ιδιαίτερη βαρύτητα για τις γυναίκες που έφτασαν πρόσφατα στη χώρα.

Η σημαντικότητα αυτού διαφαίνεται και μέσα από την έρευνα της Erden (2015, σ.9) η οποία προσπάθησε να αναδείξει τις θετικές επιδράσεις που έχει η συνδιαλλαγή των γυναικών προσφύγων με τις γηγενής, τόσο στις μεν όσο και στις δε. Αναφέρθηκε στο γεγονός ότι πολλές έρευνες υποτιμούν την δυνατότητα των προσφύγων να επιφέρουν θετικές αλλαγές στην κοινότητα υποδοχής ενώ από την άλλη αναφέρει ότι οι σχετικές με την ένταξη έρευνες δείχνουν ότι αναπτύσσοντας οι πρόσφυγες το αίσθημα του «ανήκειν»

με το να αποτελούν μέλη μιας οργάνωσης στην κοινότητα συνεισφέρει στην ικανότητα των προσφύγων να αναπτύσσουν κοινωνικούς δεσμούς με την κοινότητα υποδοχής. Έτσι, είναι πιο εύκολο να αποβάλλουν το σχετικό με την εγκατάσταση στρες και να ενταχθούν πιο ομαλά στην κοινωνία.

Αναφέρεται επίσης (Erden, 2015, σ.9) στη σημαντικότητα του ρόλου μια γυναικείας οργάνωσης στην εξελικτική διαδικασία της ενδυνάμωσης των γυναικών προσφύγων οι οποίες καταφέρνουν να αποκτήσουν έλεγχο στην υποκειμενικότητα τους επανεξετάζοντας τις έμφυλες ανισότητες της κοινότητας τους. Στην συμβολή της γυναικείας αλληλεγγύης, της φιλίας μεταξύ των γυναικών προσφύγων και των ντόπιων γυναικών, της τοποθέτησης τους εντός των ευρύτερων συζητήσεων για το φύλο, της επανεξέτασης των προηγούμενων εμπειριών χειραφέτησης τους, της αμφισβήτησης των σχέσεων τους και της αξιολόγησης της ίδιας τους της ύπαρξης στην κοινωνία.

Επιπρόσθετα, η σπουδαιότητα της συνύπαρξης των γυναικών προσφύγων σε ένα ασφαλή για τις ίδιες χώρο στην κοινότητα τονίζεται και στην έρευνα της Jabbar, S., και του Zaza, I. H., (2015, σ.11) οι οποίοι αναφέρουν ότι οι χώροι αυτοί λειτουργούν υποστηρικτικά ως προς την εξέλιξη των γυναικών, επιτρέποντας τους να εξελιχθούν προσωπικά και κοινωνικά. Εμπιστεύονται η μία στην άλλη της ιστορίες τους κάτι που τους επιτρέπει να χτίσουν ξανά την αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμηση τους.

Κλείνοντας, θα ήταν χρήσιμο να τονίσουμε πως το θέμα που πραγματεύτηκε η παρούσα εργασία χρίζει μιας πιο συστηματικής μελέτης. Αξίζει να ερευνηθεί στη συνέχεια πιο εξονυχιστικά η διάσταση του φύλου στη διαδικασία ενδυνάμωσης των γυναικών προσφύγων σε περισσότερους χώρους, δομές, προγράμματα ή οργανώσεις και η επίδραση που έχει στις γυναίκες πρόσφυγες η συμμετοχή τους σε αυτά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Οδηγός Συνέντευξης

Δημογραφικά στοιχεία : ηλικία, εθνικότητα, εκπαίδευση, οικογενειακή κατάσταση, νομική κατάσταση.

1. Πόσο καιρό βρίσκεστε στην Ελλάδα;
2. Διαμένετε σε κέντρο προσωρινής φιλοξενίας (camp) ή σε κάποιο διαμέρισμα;
3. Πως θα περιγράφατε τη ζωή σας τον τελευταίο χρόνο;
4. Πως θα περιγράφατε τη ζωή σας την παρούσα στιγμή;
5. Πως μάθατε για το συγκεκριμένο δίκτυο για γυναίκες πρόσφυγες και μετανάστριες;
6. Τι εκπαιδευτικό/ά πρόγραμμα/τα έχετε παρακολουθήσει ή παρακολουθείτε τη δεδομένη στιγμή;
7. Για ποιος λόγο αποφασίσατε να παρακολουθήσετε το/α συγκεκριμένο/α εκπαιδευτικό/ά πρόγραμμα/τα;
8. Πιστεύετε ότι έχει αλλάξει κάτι στη ζωή σας μετά τη συμμετοχή σας στο το/α συγκεκριμένο/α εκπαιδευτικό/ά πρόγραμμα/τα;
9. Θεωρείτε ότι έχει επηρεάσει εσάς ή τα κοντινά σας πρόσωπα η συμμετοχή σας στο το/α συγκεκριμένο/α εκπαιδευτικό/ά πρόγραμμα/τα του δικτύου;
10. Πιστεύετε ότι θα σας είναι χρήσιμες στο μέλλον οι γνώσεις/δεξιότητες από τη συμμετοχή σας στο το/α συγκεκριμένο/α εκπαιδευτικό/ά πρόγραμμα/τα;
11. Υπάρχει κάποια άλλη γνώση ή δεξιότητα που θα θέλατε να πάρετε από κάποιο μελλοντικό πρόγραμμα του δικτύου;
12. Πως θεωρείτε ότι θα μπορούσαν ιδανικά να υποστηριχτούν οι γυναίκες πρόσφυγες;

Βιβλιογραφία

Aberman, T., (2014). *Gendered perspectives on refugee determination in Canada*. <http://refuge.journals.yorku.ca/index.php/refuge/article/view/39619> 27/04/2016

Abibi, M. B., Brigham, M. S., Tastsoglou, E., (2014) *(En)Gendering vulnerability: Immigrant service providers' perceptions of needs, policies, and practices related to gender and women refugee claimants in Atlantic Canada*. www.researchgate.net 02/06/2016

Bryman, A. (2004). *Social Research Methods*. Oxford: University Press

Centre for refugee research, UNHCR, (2011). *Protectors, providers, survivors. A dialogue with refugee women in Finland*. <http://www.unhcr.org/protection/women/4ec3d7606/protectors-providers-survivors-dialogue-refugee-women-finland.html> 27/06/2016

Γκιωνάκης Ν., Στυλιανίδης Σ., (2017). *Έχουν οι πρόσφυγες ψυχή;* Νέα Σελίδα, δημοσίευση 23/12/2017

Cohen L, Manion L, Morrison K, (2008) *Research Methods in Education*, Εκδόσεις Μεταίχμιο

Deacon, Z., Sullivan, M. C., (2009). *Responding to the complex and gendered needs of refugee women*. www.researchgate.net 27/04/2016

Digiacomio, L. M., Gholizadeh, L., Green, A., Shishehgar, A., (2016). *Health and socio-cultural experiences of refugee women: An integrative review*. www.researchgate.net 28/04/2016

Διοτίμα, (2016). *Μελέτη ανίχνευσης αναγκών γυναικών προσφύγων που διαμένουν σε δομές προσωρινής φιλοξενίας*. <https://kethi.gr/wp-content/uploads/2017/07/%CE%9C%CE%95%CE%9B%CE%95%CE%A4%CE%97-%CE%94%CE%99%CE%9F%CE%A4%CE%99%CE%9C%CE%91-%CE%9A%CE%95%CE%98%CE%99-final.pdf> 10/11/2016

Doreen M. I., (1993). *Some Feminist Contributions to Refugee Studies, Gender Issues and Refugees: Development Implications and Crossing Boundaries: Exploring Knowledge, Power and Practice, in Society* (CASCA Annual meetings). York University, Toronto, διαθέσιμο στο <http://repository.forcedmigration.org/pdf/?pid=fmo:1057>

Erden, O., (2016) *Building bridges for refugee empowerment*. www.researchgate.net 27/04/2016

Fiddian - Qasmiyeh E., (2014). *Gender and Forced Migration*, London, The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies. Διαθέσιμο στο http://media.library.ku.edu.tr/reserve/resfall16_17/Sosc105_AUstubici/Week10.pdf

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική

IASC, (2006). *Women, girls, boys and men different needs – equal opportunities*. Gender handbook in humanitarian action. <https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/Gender%20Handbook.pdf> 08/05/2016

ICCL Women's committee, (2001). *Women and the refugee experience: Towards a statement of best practice*. <https://www.iccl.ie/archive/2000/women-and-the-refugee-experience-towards-a-statement-of-best-practice-iccl-and-irish-times-june-2000-2/> 15/05/2016

Jabbar, S., Zaza, H. I., (2015). *Evaluating a vocational training programme for women refugees at the Zaatari camp in Jordan: women empowerment: a journey and not an output*. International journal of adolescence and youth. www.researchgate.net 09/05/2016

Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε.-Α. (2008). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*.

Rabaia, Y., (2014) *'Not who we are.'* A documentary about the lives of Syrian refugee women in Lebanon. www.researchgate.net 08/05/2016

Spijkerboer T., 2000, *Gender and Refugee Status*, Hants, England, Ashgate.

Το Βήμα, (2013) *Σαμαράς στις Βρυξέλες: Παρουσίασε 7 σημεία για την αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης*, δημοσίευση 25/10/2013, διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=536769>.

Ύπατη αρμοστέία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, Γενική γραμματεία ισότητας των φύλων, Υπουργείο προστασίας του πολίτη, (2011). *Κατευθυντήριες οδηγίες για την προστασία των γυναικών και των κοριτσιών κατά την πρώτη υποδοχή στην Ελλάδα και τη διαδικασία ασύλου*. <https://www.unhcr.gr/prostasia/gynaikes.html?L=0> 08/05/2016

Ύπατη αρμοστέία των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες, (1997) *Κατευθυντήριες αρχές για την προστασία των γυναικών προσφύγων*.
http://www.unhcr.org.cy/fileadmin/user_upload/Women_Protection_Principles.pdf

09/05/2016

UNHCR, (2008). *Handbook for the protection of women and girls*. <http://www.unhcr.org/47cfae612.html>. 08/05/2016

UNHCR, *Διεθνή κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων των γυναικών*. <https://www.unhcr.gr/prostasia/gynaikes.html?L=0>. 08/05/2016

UNHCR, (2001). *Good practices on gender equality mainstreaming. A practical guide to empowerment*. 08/05/2016

UNHCR, (2014). *Woman alone. The fight for survival by Syria's refugee women*.
<http://www.unhcr.org/news/latest/2014/7/53bb77049/syrian-refugee-women-fight-survival-head-families-alone.html> 08/05/2016

UNHCR, (2001). *Women, children and older refugees. The sex and age distribution of refugee populations with a special emphasis on UNHCR policy priorities*. <http://www.unhcr.org/3b9378e518.html> 24/04/2016

UNHCR, (2008). *The heightened risk identification tool user guide*. <http://www.refworld.org/docid/46f7c0cd2.html> 24/04/2016

UN Women, (2016). *Technical report. Restoring dignity and building resilience*.
<http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2016/3/restoring-dignity-and-building-resilience-in-jordan> 07/05/2016

UN Women, (2016). *Gender assessment of the refugee and migration crisis in serbia and Fyr Macedonia*. <http://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2016/01/gender-assessment-of-the-refugee-and-migration-crisis-in-serbia-and-fyr-macedonia>

07/05/2016

Waves, (2017). *Για τη διαθεματικότητα στους αγώνες*, Waves, **1**, σελ. 18-25.

Φιλίππιδης Χ., (2015). *Βιοπολιτικές αφηγήσεις σε φόντο λευκό, η ιατρική αστυνομία ως χαρτογράφος της πόλης*, Αθήνα, Futura.